

АНДИЖОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖА БЕРУВЧИ
PhD.03/30.12.2019.FIL.60.02 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

УМАРЖОНОВА ГҶЗАЛ МУХТОРОВНА

НЕМИС ВА ҶЗБЕК ТИЛЛАРИДАГИ “HAND” – “ҚЎЛ”
КОМПОНЕНТЛИ ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАРНИНГ
ЧОҒИШТИРМА ТАҲЛИЛИ

10.00.06.– Қиёсий адабиётшунослик, чоғиштира тилшунослик ва таржимашунослик

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ БҶЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD)
ДИССЕРТАЦИЯ АВТОРЕФЕРАТИ

Анджон – 2022

УДК: 811.112.2’373.7

**Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (Phd) диссертация
автореферати мундарижаси**

**Оглавление автореферата диссертации доктора философии (Phd) по
филологическим наукам**

**Contents of dissertation abstract of the Doctor of Philosophy (PhD) on
Philological sciences**

Умаржонова Гўзал Мухторовна Немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли фразеологизмларнинг чоғиштирма таҳлили	3
Umarjonova Guzal Muxtorovna Comparative analysis of phraseologizm with the component “Hand”-“қўл” in the German and Uzbek languages	25
Умаржонова Гўзал Мухторовна Сравнительный анализ фразеологизма с компонентом “Hand”-“қўл” в немецком и узбекском языках	45
Эълон қилинган ишлар рўйхати Список опубликованных работ List of published works	49

УМАРЖОНОВА ГЎЗАЛ МУХТОРОВНА

НЕМИС ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДАГИ “HAND” – “ҚЎЛ”
КОМПОНЕНТЛИ ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАРНИНГ
ЧОҒИШТИРМА ТАҲЛИЛИ

10.00.06.– Қиёсий адабиётшунослик, чоғиштира тилшунослик ва таржимашунослик

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD)
ДИССЕРТАЦИЯ АВТОРЕФЕРАТИ

Андижон – 2022

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида B2022.2.PhD/Fil892 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация Фарғона давлат университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус (резюме)) Андижон давлат университети веб-саҳифаси (www.adu.uz) ҳамда “Ziyonet” Ахборот таълим порталида (www.ziyonet.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:

Умарходжаев Мухторхон Ишонходжаевич
филология фанлари доктори, профессор

Расмий оппонентлар:

Садиков Зоҳид Яқубжанович
филология фанлари доктори (DSc), доцент

Набиева Дилоро Абдухамидовна
филология фанлари доктори, профессор

Етакчи ташкилот:

Қўқон давлат педагогика институти

Диссертация ҳимояси Андижон давлат университети ҳузуридаги PhD.03/30.12.2019.Fil.60.02 рақамли Илмий кенгашнинг 2022 йил “___” _____ соат _____ даги мажлисида бўлиб ўтади. (Манзил: 170100, Ўзбекистон Республикаси, Андижон шаҳар, Университет кўчаси, 129-уй. Телефон/факс: 0 (374) 223 88 30, e-mail: agsu_info@edu.uz).

Диссертация билан Андижон давлат университетининг Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (___ рақам билан рўйхатга олинган). (Ўзбекистон Республикаси, Андижон шаҳар, Университет кўчаси, 129-уй. Тел.: 0 (374) 223 88 14).

Диссертация автореферати 2022 йил “___” _____ куни тарқатилди.
(2022 йил “___” _____ даги _____ рақамли реестр баённомаси).

Ш.Х. Шахабитдинова

Илмий даража берувчи илмий кенгаш
раиси, ф.ф.д., профессор

Ф.Ф.Усманов

Илмий даража берувчи илмий кенгаш
илмий котиби, ф.ф.ф.д.

Д.М.Ҳошимова

Илмий даража берувчи илмий
кенгаш қошидаги илмий семинар раиси,
ф.ф.д., доцент

КИРИШ (Фалсафа доктори(PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳон тилшунослигида фразеологизмларни ўрганишда тил соҳибларининг мажозий фикрлаши, халқлар тарихи ва маданиятининг серқирралигини тасвирлаш муҳим манба ҳисобланади. Бугунги кунда жаҳонда фразеологик бирликлар тилнинг турли аспектларида кенг ўрганилмоқда. Замонавий тилшунослик зиммасидаги муҳим вазифалардан бири турли тизимли тиллардаги фразеологизмларнинг шаклланишини лингвистик ҳамда экстралингвистик жиҳатларини чоғиштиришдан иборат. Тилларнинг луғат бойлиги таркибига нафақат лексик, балки минглаб фразеологик бирликларни чоғиштириш амалий аҳамият касб этади.

Дунё тилшунослигида фразеологик бирликларнинг турли жиҳатлари тадқиққа тортилган. Турли тиллардаги фразеологизмлар хусусида қатор монография ва диссертациялар ёзилган ҳамда кўп тиллик фразеологик луғатлар тузилган. Лекин шунга қарамай фразеологик ибораларнинг шаклланиш жараёни, уларнинг тилдаги луғат бойлигини оширишдаги аҳамияти ҳали-хануз муҳим назарий аҳамиятга эга.

Ўзбек тилшунослигида соматик фразеологизмлар масаласи атрофлича ўрганилган ҳамда уларнинг лексик-семантик имкониятлари кўплаб турли таҳлилларга тортилган. Аммо немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликларнинг семантик, структур-грамматик хусусиятлари ҳамда уларнинг парадигматик жиҳатларини аниқлаш юзасидан алоҳида тадқиқотлар олиб борилмаган. Шунини алоҳида таъкидлаш лозимки, фразеологик иборалар тилда иккинчи бор шаклланаётган номинал бирликлардир. Шу боисдан ҳам улар структураси ва семантикасида юз бераётган ўзига хослик алоҳида изланишни тақозо этади. Зеро, “...илмий тадқиқот ва инновацион фаолиятни ривожлантириш, ижодий ғоя ва ишланмаларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш вазифаси”¹ ҳам назарий тадқиқотларнинг амалий натижалари билан қўрсатиш лозимлигини назарда тутган. Тадқиқотнинг илмий хулосалари икки ёки кўп тиллик луғатлар тузишда амалий аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сон “Ўзбекистон Республикаси Олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармони, 2017 йил 20 апрелдаги ПҚ-2909-сон “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги, 2021 йил 19 майдаги ПҚ-5117-сон “Ўзбекистон Республикасида хорижий тилларни ўрганишни оммалаштириш фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорлари; Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 11 августдаги 610-сон “Таълим муассасаларида чет тилларини ўқитишнинг сифатини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги қарорини амалга оширишда ушбу тадқиқот иши муайян даражада хизмат қилади.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2021 йил 6 майдаги чет тилларни ўқитиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари юзасидан ўтказилган видеоселектор йиғилишидаги нутқи // Янги Ўзбекистон. – Тошкент, 2021. – 7 май. - № 92 (348).

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланиши устивор йўналишларига боғлиқлиги. Диссертация республика фан ва технологиялари ривожланишининг I. “Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари” устивор йўналишига мувофиқ бажарилган.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси. Фразеологизмларни тилшуносликнинг мустақил фан сифатида шаклланишига рус тилшунослари томонидан асос солинган. Ушбу олимлар ўз тадқиқотларида фразеологик бирликларни турлича тавсифлаб ўтганлар. Масалан, таниқли рус тилшунослари В.Л.Архангельский², Г.Л.Пермяков³, И.И.Чернишева⁴, В.В.Виноградов⁵, М.Т.Тагиев⁶, М.М.Копыленко⁷, Н.Н.Шанский⁸, А.И.Молотков⁹, Н.М.Шанский¹⁰, В.П.Жуков¹¹, А.М.Бабкин¹², В.Н.Телия¹³, А.Д.Райхштейн¹⁴ ва бошқалар. Немис тили фразеологиясининг ривожланишига эса Г.Ф.Зайлер, Х.Бургер, В.Флайшер, А.М.Бушуй, Т.Шиппан, Р.Эккерт ва Х.Гюнтер, К.Палм¹⁵ ўз ҳиссаларини қўшганлар.

Фразеология соҳаси бўйича ўзбек тилшунос олимларидан: А.Шомақсудов, Ш.Раҳматуллаев, М.Хусайнов, И.Чернишева, М.Умарходжаев, А.М.Бушуй, Ҳ.Бердиёров, Б.Йўлдошев, А.Маматов, М.Вафоева, С.Ширинова, Ш.Ганиева¹⁶; немисча-ўзбекча луғатлар тузиш

² Архангельский В.Л. Устойчивые фразы в современном русском языке. - Ростов, 1964. – С. 299.

³ Пермяков Г.Л. Избранные пословицы и поговорки народов Востока. - Москва, Изд: Наука, 1968. С. 378.

⁴ Чернишева И.И. “Фразеология современного немецкого языка”. – Ташкент, Изд: Высшая школа, 1970. - С.200.

⁵ Виноградов В.В. “Избранные труды. Лексикология и лексикография”. – Москва, Изд:Наука, 1977. - С.312.

⁶ Тагиев М.Т. Глагольная фразеология современного русского языка. Автореферат.дис. - Боку,1967. – С. 53.

⁷ Копыленко М.М. Сочетаемость лексем в русском языке. - Москва, 1973. – С. 342.

⁸ Шанский Н.М. “Фразеология современного русского языка”. – Москва, Изд: Ленанд, 7-издание, 2015. – С. 274. ISBN: 978-5-9710-1566-6.

⁹ Молотков А.И. “Основы фразеологии русского языка”. - Ленинград, Изд: Наука. Ленинградское отделение, 1977. – С. 282.

¹⁰ Шанский Н.М, В.И.Зимин, А.В.Филиппов. “Опыт этимологического словаря русской фразеологии”. - Москва, 1987. – С. 240.

¹¹ Жуков В.П. “Русская фразеология: учебное пособие”. - Москва: Высшая школа; Издание 2-е испр. и доп. 2006. - С. 408.

¹² Бабкин А.М. Русская фразеология, её развитие и источники. – Москва, 2009. – С. 264.

¹³ Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва, 1996. – С. 288.

¹⁴ Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии. Изд.: Высшая школа Москва, 1980. – С 143.

¹⁵ Seiler F. Deutsche Sprichwörterkunde, Handbuch d.dt. Unterrichts an höh. Schulen 4.3, München, 1922; Burger H. Idiomatik des Deutschen. - Tübingen, 1973. S. 145; Burger H. Idiomatik des Deutschen. - Tübingen, 1973. S. 145; Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Verlag: - Leipzig, 1982. - S. 250; Shippan Th. “Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache”. Verlag: Max Niemeyer. Tübingen, 1992. – S. 47-48; H.Günter. R.Eckert. Die Phraseologie der russischen sprache. Langenschedet. Verlag Enzyklopädie. 1. Auflage. 1. Januar 1992. – S. 412; Palm, Christine. Phraseologie: eine Einführung. - Tübingen: Narr, 1995.

¹⁶ Шамақсудов А.Ш. Язык сатиры Муками (лексика и фразеология). АКД. - Ташкент, 1956. – С. 18.; Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тилининг изоҳли фразеологик луғати. Тошкент: Ўқитувчи, 1978. Б.407; Хусайнов М. Фразеология прозы писательницы Айдын. АКД. – Самарканд, 1959. – С. 18; И.И.Чернишева “Фразеология современного немецкого языка”. – Ташкент: Высшая школа, 1970. – С.200; Умарходжаев М.И. Принципы составления многоязычного фразеологического словаря. Автореферат дисс.на соис.учен.кан.фил.наук. Москва, 1972; Бушуй А.М. Принципы отражения немецкой фразеологии в двуязычной лексикографии. Самарканд: СамГУ, 1979. – С. 74.; Бердиёров Ҳ. Ўзбек фразеологиясидан материаллар. 3-қисм / Ҳ.Бердиёров, Р.Расулов, Б.Йўлдошев. - Самарканд. СамДУ, 1976-1983; Маматов А. Ўзбек тили

бўйича М.Умарходжаев, Қ.Назаров, Т.Мирсоатов, М.Саттторов, Ю.Исмоилов, Ш.Каримов¹⁷; турли тизимли тилларнинг чоғиштирма тадқиқи бўйича З.Я.Садиков, А.Насиров, Л.Холмурадов, Г.Адашуллоева, Н.Насруллаева, Г.Қурбонова, Р.Ахророва, Н.Турсунова, С.Саидакбарова, Ф.Маматова, Ў.Худойназарова¹⁸ ва бошқалар тадқиқот олиб борган. Соматик фразеологизмларнинг турли аспектарини ўрганган ўзбек тадқиқотчилар: соматизмлар бўйича А.Исаев, Ш.Усмонова, У.Рашидова, Н.Турапова, Б.Бекниязов, Т.Акимов¹⁹ ва бошқалар томонидан фразеологизмларнинг турли жиҳатлари ўрганилган.

Тадқиқотнинг диссертация бажарилган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари билан боғлиқлиги. Тадқиқот Фарғона давлат университетнинг “Қиёсий адабиётшунослик, чоғиштирма тилшунослик ва таржимашунослик соҳалари” мавзуси доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликларни структур-грамматик, семантик, парадигматик муносабатларини очиб беришдан иборат.

Тадқиқот вазифалари:

фразеологизмларининг шаклланиши масалалари. Филол. фанл. докт... дисс. автореф. Тошкент, 2000; Йўлдошев Б. Ўзбек фразеологияси ва фразеографиясининг шаклланиши ҳамда тараққиёти. Самарқанд, 2007; Вафоева М. Ўзбек тилида фразеологик синонимлар ва уларнинг структурал-семантик таҳлили. Фил.ф.н. дисс., 2009; С..Ширинова. Концепт «Человек» в пословицах и поговорках лезгинского и английского языков 2015. – С. 351-353; Ш.Ганиева. Ўзбек фразеологизмлари структураси (шаклий ва мазмуний моделлаштириш). ф.ф.д.дисс., – Фарғона, 2017.

¹⁷ Умархўжаев М., Қ.Назаров. Nemischa-ruscha-o'zbekcha frazeologik lug'at, – Toshkent: O'qituvchi, 1994. — 157 bet; Т.Мирсоатов, М.Саттторов, Немисча-ўзбекча грамматик атамалар луғати. Тошкент, “Ўқитувчи”, 1992, - Б. 152. Ю.Исмоилов, Ш.Каримов. Nemischa-o'zbekcha, o'zbekcha-nemischa lug'at, ISBN: 978-9943-4908-8-8, Akademnashr, 2019. – В. 734.

¹⁸ З.Я.Садиков. Юсуф Хос Ҳожибнинг “Қутағду билиг” асарининг немисча ва инглизча таржималари қиёсий-чоғиштирма таҳлили. Фил.ф.доктори, дисс., - Ташкент, 2020. – Б. 98; Насиров А. Француз, ўзбек ва рус тилларидаги проverbsиал фразеологизмларнинг семантик-стилистик ва миллий-маданий хусусиятлари, ф.ф.д.дисс., - Тошкент, 2016; Л.Холмурадов. Инглиз ва француз тилларидаги образли ва мотивлашган фразеологизмларнинг тематикидеографик талқини (лингвомаданий аспект). ф.ф.д.дисс., Самарқанд, 2017; Г.Адашуллоева. Тожик ва ўзбек тилларида шахс хусусиятини ифодаловчи фразеологизмларнинг қиёсий-типологик таҳлили. ф.ф.д.дисс., - Самарқанд, 2018; Н.Насруллаева. Инглиз ва ўзбек тилларида оламнинг фразеологик манзарасида гендер концептларининг шаклланиши. ф.ф.д.дисс., - Самарқанд, 2018; Г.Қурбонова. Француз ва ўзбек тилларида ономастик компонентли фразеологизмларнинг миллий-лисоний хусусиятлари. ф.ф.д.дисс., – Тошкент, 2019; Р.Ахророва. Француз ва ўзбек тилларида “ёш”га оид семантикалик лексема ва фразеологик бирликларнинг жиҳатдан лисоний хусусиятлари, ф.ф.д.дисс., - Фарғона, 2020; Н.Турсунова. Турли тизимли тиллардаги миллий-маданий хусусиятларни ифодаловчи фразеологизмлар ва уларнинг лингвокультурологик таҳлили. ф.ф.д.дисс., - Андижон, 2021; С.Саидакбарова. Инглиз ва ўзбек тилларида гастронимик фразеологизмларнинг лингвомаданий хусусиятлари. ф.ф.д.дисс., - Тошкент, 2021; М.Маматова. Инглиз ва ўзбек фразеологизмларида оилавий аънава ва муносабатларнинг лингвомаданий тадқиқи. ф.ф.д.дисс., – Тошкент, 2022; Ў.Худойназарова. Инглиз ва ўзбек тилларида мифоним компонентли фразеологизмларнинг лингвокультурологик тадқиқи, ф.ф.д.дисс., – Термиз, 2022.

¹⁹ Усмонова Ш. Ўзбек ва турк тилларида соматик иборалар. Филол. Фан. Ном. Дисс.. - Тошкент, 1998. – 162; Н.Турапова. Япон ва ўзбек тиллари соматик фразеологизмларининг чоғиштирма таҳлили (лингвомаданий аспект), ф.ф.д.дисс., – Тошкент давл, 2020; А.Исаев. Соматические фразеологизмы узбекского языка: Авто. дисс...на канд. филол. наук. - Ташкент, 1977. – С. 23; Усмонова Ш. Соматические фразеологизмы в узбекском и турецком языках. АКД. - Ташкент, 1999; У.Рашидова. Ўзбек тилидаги соматик ибораларнинг семантик-прагматик таҳлили (қўз, қўл ва юрак компонентли иборалар мисолида), ф.ф.д.дисс., – Самарқанд, 2018.; Бекниязов Б.К. Қорақалпоғистон козоклари тилидаги соматик фразеологизмларнинг лингвомаданий таҳлили, ф.ф.д.дисс. – Нукус, 2021; Т.Акимов. Хитой тилидаги соматик фразеологизмлар: шаклланиши ва семантикаси. ф.ф.д.дисс., – Тошкент, 2022.

фразеологизм ва соматизмларнинг ўрганилишига доир илмий тадқиқотлар таҳлили ва тавсифини бериш;

немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликларнинг структур-грамматик ва семантик хусусиятларини намоён қилиш;

немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликларнинг луғат таркибидаги парадигматик муносабатларига кўра синонимия, антонимия, омонимия, полисемия ҳамда экспрессивлик хусусиятларини таҳлил қилиш;

немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликларнинг чоғиштира тадқиқида уларнинг муқобиллик турларини аниқлаш;

немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликлар луғатини ишлаб чиқиш.

Тадқиқотнинг объекти сифатида немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликлар танлаб олинган.

Тадқиқотнинг предметини немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликларнинг структур-грамматик, семантик, парадигматик ва муқобиллик хусусиятлари ташкил этади.

Тадқиқот усуллари. Ишда лингвистик тавсифий, таснифий, чоғиштира, компонент таҳлил, структур-грамматик ва семантик таҳлил ҳамда статистик усуллардан фойдаланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги:

немис ва ўзбек тиллари “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликларнинг от+феъл, сифат+от+феъл каби структураси бир хил конструкцияга эга эканлиги, шунингдек, немис тилида “феълли конструкциялар”, ўзбек тилида эса “тушум келишигидаги от+феъл” ва “тўлдирувчи+феъл” конструкцияли иборалар кўп учраши билан фарқ қилиши аниқланган;

немис тилидаги соматик фразеологик бирликларнинг “Hand” компоненти асосан инсон фазилатлари ва хислатларини ифодаласа, ўзбек тилидаги “қўл” компоненти эса инсон хатти-ҳаракатларини акс эттириши билан устиворлик қилиши аниқланган;

немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликларнинг бошқарув, ҳокимият, ҳимоя, масъулият, алоқа, ёрдам, ҳамкорлик, куч, меҳнатсеварлик, маҳорат ва фазилат каби муқобиллари аниқланган;

немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликлар бошқарув, ҳокимият, ҳимоя, масъулият, алоқа, ёрдам, ҳамкорлик, куч, меҳнатсеварлик, маҳорат ва фазилат, салбий жиҳатлар, никоҳ, ҳамкорлик, ўғрилик, уқувсизлик, имо-ишоралар каби маъно соҳалари бир хил рамзий маънога эгаллиги аниқланган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари:

немис ва ўзбек тилларидаги фразеологик бирлик ва соматик фразеологик бирликларнинг таърифи ва турли таснифлари берилган;

турли тиллардаги фразеологизмларнинг грамматик, сематик, парадигматик хусусиятлари ва уларнинг ҳар иккала тилда муқобилини аниқлаш орқали чиқарилган хулосалар фразеология соҳаси учун муҳим илмий-назарий маълумотлар бериши, тилшунослик назарияси, лексикология, фразеология каби фан йўналишлари бўйича дарслик ва ўқув қўлланмаларининг мукамал яратилишида ҳамда немис ва ўзбек тилларида соматик фразеологизмларнинг чоғиштирма таҳлили бўйича илмий иш олиб борувчилар учун янги назарий ва илмий маълумот сифатида хизмат қилади;

немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликлар асосида ўқув луғати ишлаб чиқилган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги республика ва халқаро миқёсдаги илмий-услубий ва илмий-амалий конференциялар материаллари тўпламлари, ОАК рўйхатидаги махсус журналлар ҳамда хорижий илмий журналларда чоп этилган мақолалар, хулосалар, таклиф ҳамда тавсияларнинг амалиётда жорий этилгани, олинган натижаларни ваколатли ташкилотлар томонидан тасдиқланганлиги билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти шундаки, унинг хулосаларидан қиёсий, чоғиштирма тилшунослик, лексикология, фразеология, таржимашунослик йўналишлари бўйича илмий изланишлар, тил корпусларини яратиш, соматик бирликлар бўйича назарий ҳамда амалий ўқув-услубий қўлланмалар яратиш тизимини ишлаб чиқиш, ушбу фразеологик бирликларнинг луғатларда изоҳланиши учун асос бўлиб хизмат қилиши, айниқса, компьютерлашган замонавий дастурларда электрон таржима назарияси ва амалиёти ривожланиши тил корпусларини яратишга хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти мавзуга доир таҳлиллар натижасида олинган илмий-амалий хулосалардан “Лексикология”, “Фразеология”, “Тилшунослик назарияси”, “Лингвокультурология”, “Қиёсий тилшунослик”, “Маданиятлараро мулоқот” каби фанлар ва махсус курсларни ўқитишда фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли фразеологизмларнинг чоғиштирма таҳлили бўйича олинган илмий натижалар асосида:

немис ва ўзбек тиллари “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликларнинг от+феъл, сифат+от+феъл каби структураси бир хил конструкцияга эга эканлиги, шунингдек, немис тилида “феълли конструкциялар”, ўзбек тилида эса “тушум келишигидаги от+феъл” ва “тўлдирувчи+феъл” конструкцияли иборалар кўп учраши билан фарқ қилиши, немис тилидаги соматик фразеологик бирликларнинг “Hand” компоненти асосан инсон фазилатлари ва хислатларини ифодаласа, ўзбек тилидаги “қўл” компоненти эса инсон ҳатти-ҳаракатларини акс эттириши

билан устиворлик қилиши каби хулосалардан Ўзбекистон хореография академиясида бажарилган ИЗ-20190881663-рақамли “Ўзбек миллий рақс санъатини тарғиб этишга бағишланган вебсайт ва мультимедиа маҳсулотлари тўпламини яратиш” мавзусидаги лойиҳада белгиланган вазифаларни бажаришда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлигининг 2022 йил 11 мартдаги 1/04-14-сон маълумотномаси). Натижада лойиҳа доирасида тайёрланган монографиялар, электрон дастурлар ва тадқиқотларнинг илмий савиясини оширишга хизмат қилган;

немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликларнинг бошқарув, ҳокимият, ҳимоя, масъулият, алоқа, ёрдам, ҳамкорлик, куч, меҳнатсеварлик, маҳорат ва фазилат каби муқобиллари келтирилган немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликлар бошқарув, ҳокимият, ҳимоя, масъулият, алоқа, ёрдам, ҳамкорлик, куч, меҳнатсеварлик, маҳорат ва фазилат, салбий жиҳатлар, никоҳ, ҳамкорлик, ўғрилик, укувсизлик, имо-ишоралар каби маъно соҳалари бир хил рамзий маънога эгаллиги аниқланганлиги каби хулосалардан Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси “O‘zbekiston” телерадиоканалининг “Бедорлик”, “Адабий жараён”, “Таълим ва тараққияёт”, “Миллат ва маънавият” эшиттиришларининг сценарийларини ёзишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси миллий телерадиокомпанияси “Ўзбекистон телерадиоканали” давлат муассасасининг 2022 йил 25 мартдаги 04-36-649-сон маълумотномаси). Натижада эшиттиришларнинг мазмуни ва бадиий савиясини мазмунан бойитилган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Тадқиқот натижалари 4 та халқаро ва 4 та республика илмий-амалий анжуманларида маъруза кўринишида баён қилинган ҳамда апробациядан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Ушбу тадқиқот иши бўйича жами 13 та илмий иш чоп этилган, шулардан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестацияси комиссияси томонидан тавсия этилган илмий нашрларида 6 та мақола, жумладан, 4 та республика, 2 таси хорижий журналларда нашр этилган. Бундан ташқари 1 та ўқув луғат нашр этилган.

Тадқиқот ишининг тузилиши ва ҳажми. Мазкур тадқиқот иши кириш, уч боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан ташкил топиб, умумий ҳажми 163 саҳифадан иборат.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг **Кириш** қисмида мавзунинг долзарблиги ва зарурати асосланган, мақсади ва вазифалари, объекти ва предмети тавсифланган, унинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устивор йўналишларига мослиги кўрсатилган, тадқиқот илмий янгилиги ва аҳамияти очиб берилган, тадқиқот натижаларини амалиётга жорий қилиш, нашр этилган ишлар в диссертация тузилиши бўйича маълумотлар келтирилган.

Диссертациянинг биринчи боби “Тилшуносликда соматик фразеологизмларнинг тадқиқи хусусида”, деб номланиб 3 та фаслдан иборат. “Фразеологик бирликларнинг ўрганилиш тарихига доир қараш ва назариялар” номли 1 чи фаслида фразеологизмларнинг ўрганилиш тарихи, назарияларнинг шаклланиши, фразеология ва уни тилшунослик фанининг бир соҳаси сифатида тутган ўрни, немис, рус ҳамда ўзбек тилшунос олимларининг фразеология ҳақидаги тасниф ва таърифлари ёритилган. Тилнинг ўз ички имконияти, ўзига хос хусусиятларидан бири фразеологизмлар ҳисобланади. Дунёдаги ҳар қандай тилнинг бойлиги нафақат лексик бирликлардан, балки мавжуд минглаб турғун иборалардан ташкил топиб, шу билан бирга мазкур турғун бирикмалар ҳам тил луғат бойлигининг бир қисмини ташкил қилади.

Тилнинг содда таркибли луғавий бирликларидан фарқли равишда камида икки ва ундан ортиқ сўзлардан иборат, тўлиқ ёки қисман семантик ўзгартирилган таркибий қисмларни ўз ичига олиб, яхлит бир маъно англатувчи сўз бирикмалари - **фразеологик бирликлар** дейилиб, уни ўрганувчи фан – **фразеология** дейилади. Фразеология атамасига илк бор ХХ аср дунё тилшунослигида фразеология бўйича тадқиқотлар олиб борган кўзга кўринган олим швейцариялик тилшунос Шарль Балли (1865-1947) томонидан асос солган. Унинг таъкидлашича, структурал хусусиятлар фразеологизмларнинг ташқи, семантик табиати эса унинг ички белгисидир.

Фразеологизмларнинг тилшуносликнинг мустақил тармоғи сифатида шаклланишига рус тилшуноси В.В.Виноградов томонидан асос солинган. У ФБларни семантик хусусиятларига кўра тавсифлаб, уларни уч гуруҳга ажратиб таҳлил қилган: 1) фразеологик чатишма (тўлиқ кўчма маънога эга, семантик жиҳатдан қисмларга ажралмайди, умумий маъноси компонентлар лексик маъносидан келиб чиқмайди: *тарвузи қўлтигидан тушмоқ*); 2) фразеологик бирлик (яхлит кўчма маънога эга, умумий маъноси компонентлар маъносидан келиб чиқиши мумкин: *қўл кўтармоқ (урмоқ)*); 3) фразеологик бирикма (қисман кўчма маънога эга, компонентлари осонгина ажратилиши ёки синонимларига алмаштирилиши мумкин: *қўлга олмоқ, қўлга киргизмоқ*).

В.Флайшер лексикология ҳамда фразеологияга оид назариялар масалаларига кўпроқ эътибор қаратган. У фразеологик бирликларнинг хусусиятларига ва тадқиқот усулларига қараб, тилнинг фразеологик таркибини турли хил таснифлашни таклиф қилган. У ФБларнинг семантик ва семантик-структур барқарорлиги, лексикаллашуви нутқ ва матн тайёрлашда лексик бирлик хусусиятларини кўрсатувчи асос деб ҳисоблайди. В.Флайшернинг “Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache” асари Германияда фразеологияга оид тадқиқотларнинг кенг миқёсда олиб борилишига сабаб бўлди ва 1980 йиллар охирига келиб, фразеологияга бўлган қизиқиш жадал суръатлар билан ўсиб, илмий тадқиқотлар қилина бошланди.

Фразеологик бирликлар тадқиқи масаласи ўзбек тилшунослари томонидан ҳам олиб борилган бўлиб, ушбу тадқиқотлар ФБнинг шаклланиши, унинг ўзига хос белгилари, тараққиёти, турли жиҳатлари, турли тизимли тиллар ФБларини чоғиштириш, икки ва ундан ортиқ тилли луғатлар тузиш масалаларини ўз ичига олади.

М.Умарходжаев “Очерки по современной фразеографии” номли асарида фразеологик бирликларнинг сўз ва сўз бирикмаларидан ўзига хос ўхшаш ва фарқ қилувчи хусусиятлари ҳақида қоидаларни таҳлил қилиш орқали фразеологик назарияларни умумлаштириб: “Фразеологик бирликлар камида иккита тўлиқ ёки қисман семантик ўзгартирилган таркибий қисмларни ўз ичига олган сўз бирикмалари бўлиб, алоҳида сўзлар, ҳар қанча қайта ишланмасин, фразеологик бирликлар бўла олмайди”²⁰ дейди.

“Соматик фразеологик бирликлар лисоний тадқиқотларнинг ўрганилиш объекти сифатида” номли иккинчи фаслида фразеология соҳасидаги сўз бирикмаларининг энг қадимги қатламларидан бири – соматик фразеологик бирликлар (СФБ) таснифи ёритилган. Таркибий қисмлардан бири сифатида тана қисмини ўз ичига олган фразеологизмларга тилшуносликда “соматизм” деб ном берилган. Ушбу атама қадимги юнонча “σῶμα” (сома) сўзидан келиб чиққан бўлиб, у “тана” деган маънони англатади²¹. Илк бор эстон тилшунос олими Вакк Феликс Александрович эстон тил фразеологизмларини таҳлил қилиш жараёнида, таркибида инсон танаси қисмларидан иборат фразеологик бирликларни “соматизм” атамаси билан тилга олган. Замоनावий тилшуносликда “соматизм” атамаси чегаралари аниқланмаганлиги туфайли ҳар бир тадқиқотчи ўз иш мақсадларига мос келадиган қарашлардан келиб чиқиб турлича таснифлаганлар. Тилшунос олим Ф.Вакк соматизмларни инсон ёки ҳайвоннинг тана қисмлари, тўқималар ва суяклар (қон, суяк, асаб ва ҳақозо) номларини, шунингдек, рамзий имо-ишоралар ва юз ифодаларини таърифловчи сўзларни ўз ичига олган барқарор лексик бирликлардир деб тавсифласа, немис тилшуноси С.Штаффелд: “Somatismen (oder auch: somatische Phraseologismen) sind relativ feste polylexikalische sprachliche Einheiten mit mindestens einer Körperteilbezeichnung als einer ihrer Konstituenten”²² – яъни, таркиби тананинг камида бир аъзосидан ташкил топган СФБлар турғун қўлланувчи тил бирлигидир деб содда ва аниқ таърифлаган. Соматизмлар деярли барча халқларда кузатиладиган ҳолатларни акс эттиради: *viele Hände machen der Arbeit schnell ein Ende (zu mehreren kann man eine Arbeit scheller erledigen)* – кўндан қуён қочиб қутулмас; *eine Hand wäscht die andere (ein Dienst zieht natürlich einen Gegendienst nach sich)* – сиздан угина, биздан бугина. СФБларнинг компонентлари семантик тарзда ўзгартирилган ФБларнинг ажралмас қисми ҳам дейилади.

²⁰ Умарходжаев М. Очерки по современной фразеографии. Изд: Фан. - Тошкент, 1977. – С. 27.

²¹ Большой фразеологический словарь русского языка. Под.ред. В.А.Телия. - Москва, 2006. – С. 784.

²² Staffeld S. „Körper-Sprache: Zur Motiviertheit von Körperteilbezeichnungen in Phraseologismen“. In: Sprachwissenschaft, 33. 2008, S. 45.

Учинчи фасл “Hand”-“Қўл” сўзининг соматик фразеологик компонент сифатида шаклланган маъноси” деб номланиб, унда “Hand”-“қўл” сўзининг компонент сифатида шаклланган маъноси ёритилган. Инсон авваломбор ўз фитрати²³дан келиб чиқиб, дунёни тил орқали вербал ифодалашга мажбур бўлганда, тасвирлар ва метафоралар ёрдамидан фойдаланади. Немис тилшунос олими Ханс Шеманнинг таъкидлашича, инсон нутқ қобилятига эга бўлишдан олдин, тасвирлаш қобилятига эга бўлган экан²⁴. Унинг чақалоқни ривожланиши бўйича кузатувларида, ўз муҳитини қўллари билан тушунмаган болалар кўпинча, нутқи ривожланишида орқада қолиб кетганини аниқлаган. Унинг ўз тадқиқотида маънавий қиёфадаги ўзгаришни метафорик ифода орқали ундан олинган маънога қайта тиклашга уриниб кўрган. “Hand”-“қўл”га одатда фаолият, куч ва адолат рамзи сифатида, ваъда бериш, чақириш, хайрихоҳ бўлиш, тахдид қилиш, рад этиш, ифода этиш, қайғу, тавба қилиш, ўлчов, миқдор, хайратни англатиш учун ишлатамиз.

Тадқиқотимизнинг “Немис ва ўзбек тилларида “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологизмларнинг лисоний таҳлили” номли иккинчи бобида биз, “Hand”-“қўл” компонентли СФБнинг структур-грамматик ҳамда семантик таснифига асосий эътиборимизни қаратдик. Турли тизимли тилларни чоғиштириш жараёнида уларнинг ички хусусият ва моҳияти янада яққолроқ намоён бўлади. Тилнинг вазифаси мулоқот қилиш ва маълумотни узатиш билан бирга, тил воситаларининг ички шакли ва грамматик структурасини ифодалаш ҳамдир. Ушбу бобнинг “Немис ва ўзбек тилларида “қўл” компонентли соматик фразеологизмларнинг структурал-грамматик хусусияти” номли биринчи фаслида биз, немис тилшуноси В.Флайшернинг таснифлаш ёндашув назариясига таянган ҳолда немис тилидаги “Hand” компонентли СФБнинг структур-грамматик жиҳатдан қуйидаги турларга ажратиб таҳлил қилдик. (2.1-расмга қаранг)

1) От соматик фразеологик бирликлар (82 та – 25%) 6 кичик гуруҳдан иборат: **1) От+предлог+от конструкцияси (NPrN):** *Hand aufs Herz!* – Тўғриси/ростини айт! Чин юракдан! *Mal Hand aufs Herz: Braucht Deutschland noch eine neue tägliche Serie?* Ростини айтайлик; Германияга янги серия керакми? (<https://books.google.com>). **2) От+предлог+кенгайтирилган от конструкцияси (NPrNкенг):** *Die Beine / Fuße in die Hand nehmen* – оёгини қўлга олиб югурмоқ; жонини борича югурмоқ; *Wenn wir den Zug noch erwischen wollen, müssen wir aber die Beine in der Hand nehmen.* Агар биз поъездга етиб олишни истасак, оёғимизни қўлимизга олиб югуришимиз керак (<https://books.google.com>). **3) От+und+кенгайтирилган от конструкцияси (NundNкенг):** *nicht Hand und Fuß haben* – ёмон тайёрланган; мантиқсиз; носоғлом; ишончли эмас. *Nie würden sie uns etwas raten, was nicht Hand und Fuß hat ...* Улар бизга ҳеч қачон мантиқсиз нарсани маслаҳат

²³ Умархўжаев Э.М. Диний атамалар ва иборалар. Оммабоп қисқача изоҳли луғат. - Тошкент, 2016. – 166-б.

²⁴ Schemann Hans. „Idiomatik und Anthropologie: Bild und Bedeutung in lingvistischer, sprachgenetischer Perspektive“. Jms, 2000. – S. 35.

бермайдилар... (<https://books.google.com>). 4) **Предлог+от конструкцияси (PrN):** *unter der Hand* – яширинча, хуфя, ноқонуний (сотмоқ ёки олмоқ); *Ich habe dir das Fehlende unter der Hand besorgen können; das habe ich unter der Hand erfahren.* Мен сенга нима нарса етишмаётганини яширинча билиб олдим; мен буни ими-жимиди билиб олдим. (<https://books.google.com>). 5) **Предлог+от+предлогли гуруҳ конструкцияси (PrNPrextd.):** *nicht von der Hand zu weisen sein* – қўлдан бой бермаслик; *Diese Möglichkeiten ist nicht (ganz) von der Hand zu weisen.* Бу имкониятни қўлдан чиқариб бўлмайди. (<https://books.google.com>). 6) **Предлог + от + und + от конструкцияси (PrNundN):** *sich mit Händen und Füßen (gegen jdm. etw.) sträuben / wehren* – тиш-тирноғи билан қарши чиқмоқ; *Gilberg wehrt sich mit Händen und Füßen gegen die feministische Front.* Гилберг феминистик жабҳага қарши тиш-тирноғи билан курашди. (*Wilhelm, Unter 147*).

II Сифат конструкцияли соматик фразеологик бирликлар (40 та – 12%)

➤ **Сифат+от+фёъл конструкцияси (Adj.NV):** *eine hohle Hand machen (bestechlich sein)* – сотқин; қўли қинғир; *Auch unter den Zollbeamten gab es einige, die eine hohle Hand machen.* Ҳатто божхоначилар орасида ҳам қўли қинғирлар бор эди. (https://universal_lexikon.de).

III Равиш соматик фразеологик бирликлар (26 та – 8%)

Предлог+кенгайтирилган от конструкцияси (Prextd.N): *mit leeren Händen* – куруқ қўл билан келмоқ; *Wir können doch nicht mit leeren Händen kommen, wenn übers Wochenende bei ihnen eingeladen sind.* Дам олиш кунларида бизни таклиф қилишса, куруқ қўл билан бора олмаймиз. (<https://books.google.com>).

IV. Фёъл конструкцияли соматизмлар (178 та – 55%) 7 кичик гуруҳдан иборат: 1) **От (артикл ё артиклсиз)+фёъл конструкцияси (NV):** *jmdm. die Hände schmieren* – кимнидир пора бериб, сотиб олмоқ; оғзи-бурнини мойламоқ; *Die Genehmigung ist kein Problem, wenn man den richtigen Leuten die Hände schmiert.* Агар сиз керакли одамларни оғзи-бурнини мойласангиз, рухсатнома муаммо эмас. (<https://books.google.com>). 2) **От+предлог+фёъл конструкцияси (NPrV):** *die Hand nach jmdm./etw. austecken* – бировни мулкига, нарчасига кўз олайтирмоқ; *Er steckte seine Hand nach dem Leiter der Organisation aus.* У ташкилот раислик лавозимида кўз олайтирди. 3) **Кенгайтирилган от+фёъл конструкцияли соматизмлар (Nextd.V):** *Durch viele Hände gegangen sein (oft den Besitzer gewechselt haben)* – қўлма қўл бўлмоқ; қўлдан қўлга ўтмоқ; *Es war ein recht zerlesenes Exemplar, das schon durch viele Hände gegangen war.* Бу кўп қўлма қўл бўлган анча эскирган нусха эди. (<https://books.google.com>). 4) **Предлогли гуруҳлар+фёъл конструкцияси (PrV):** *in guten / schlechten Händen sein / liegen (in sicherer Obhut, guter Betreuung sein)* – яхши қўлда бўлмоқ (с.сўз: хавфсиз жойда бўлмоқ, яхши ғамхўрлик қилмоқ). *Die Kinder waren bei der Großmutter in guten Händen.* Болалар бувисиникида - яхши қўлларда эди. (<https://books.google.com>). 5) **От+асосий фёъл+ёрдамчи фёъл конструкцияси (NVmain.Vaux.):** *nicht von der Hand zu weisen sein (nicht zu verkennen sein; sich nicht ausschließen sein)* – қўлдан бой бермаслик; *Diese*

Möglichkeiten ist nicht (ganz) von der Hand zu weisen. Бу имкониятни қўлдан бой бермаслик керак. (<https://www.redensarten>). **6) От+асосий феъл+модал феъл конструкцияси (NVmain.Vmodal):** *sich (D) etw. an einer Hand / beiden Händen abzählen können (nur in einigen Zeit votliegen)* – қўл билан саноқли даражада оз бўлмоқ; *Man kann sich an einer Hand abzählen, für welchen Wirbel die E-mails gesorgt haben.* ‘Электрон почта хабарлари туфайли юзага келган нотинчлик қўл билан саноқли даражада оз’. (<https://books.google.com>). **7) Феъл+кенгайтирилган от конструкцияси (Vextd.N):** *Küss die Hand /die Hände! (österr.)* – Қўлини ўп!

Ўзбек тили “қўл” компонентли соматизмларнинг таркибига кўра қуйидагича структур-грамматик таҳлил қилдик:

➤ **От+феъл конструкцияси (NV) 17 та – 13%:** *қўл келмоқ (манфаатига хизмат қилмоқ).* Урушда орттирган тажрибаси кейин ҳам қўл келди. (Ў.Хошимов. *Тушда кечган умрлар. 34-б*). **II. От+Сифат (NAdj.) 14 та -11%:** *қўли очик (очик кул, сахий)* - Дунёда шунақа очик қўл, меҳмон учун бағрини очадиган кишилар борлигидан таъсирланиб кетди (*Саид Аҳмад. Уфқ. 47-б*). **III. Сифат+От (Adj.N) 13 та – 10%:** *қаттиқ қўл (бераҳм);* – Баковуллар қайла пиширган Баҳлулни титиб, саройнинг энг қаттиқ қўл терговчисига топширдилар (*П.Қодиров. Юлдузли тунлар. 280-б*); **IV. От+сифат+феъл (NAdj.V) 3 та – 2.5%:** *қўли калта бўлмоқ / қўли қисқа бўлмоқ (чекланган имкониятга эга бўлмоқ);* Отаси камокда ётган, қўли қисқа бўлиб қолган кўевга рози бўлармикин! (Ў.Хошимов. *Тушда кечган умрлар. 100-б*). **V. Сифат+от+феъл (Adj.NV) 4 та – 3%:** *кимнингдир ўнг ёки чап қўли бўлмоқ;* Бу киши Азизбекнинг амри лашкари ва ўнг қўли бўлган Райимбек додхоҳ эди. (*А.Қодирий. Ўтган кунлар. 44-б*). **VI. Сон+От конструкцияси (Num.N) 9 та – 7%:** *беш қўл баробар эмас;* – Лекин беш қўл баробар эмас, ҳазратим... (*П.Қодиров. Юлдузли тунлар. 273-б*). **VII. Тушум келишигидаги от+феъл (Nacc.V) 19 та – 15%:** *қўлини бигиз қилмоқ;* Назарида ҳамма уларни қўлини бигиз қилиб кўрсатаётгандек эди. (Ў.Камол. *Тубсизлик гирдобиди. 63-б*). **VIII. Жўналиш келишикда от конструкцияси+феъл (Ndat.V) 10 та – 8%:** *қўлга тушмоқ;* Менинг қўлимга тушибди, тақдирга тан бериб ўтирсин. (*А.Қодирий. Ўтган кунлар. 168-б*). **IX. Ўрин-пайт келишигидаги от+феъл (Nins.V) 7 та – 5.5%:** *қўлида ўсмоқ / қўлида қолмоқ;* Унинг ўрнига Бобурнинг қўлида ўсган тоғаваччаси, марҳум Олачахоннинг ўн етти яшар ўғли Саидхонни тахтга чиқармоқчи эмишлар. (*П.Қодиров. Юлдузли тунлар. 214-б*). **X. Чиқиш келишикдаги от+феъл (Nprep.V) 13 та – 10%:** *қўлдан кетмоқ;* Бобур Андижонни қўлдан кетганини эшитди-ю, назарида, бутун борлиқ зилзила ичида қолди, еру кўк чайқалиб силкиниб кетди. (*П.Қодиров. Юлдузли тунлар. 84-б*). **XI. Тўлдирувчи + феъл (CV) 19 та – 15%:** *қўл учида яшамоқ* – Кексайиб қолган, қўл учида рўзгор тебраталиган ота-онаси бу харжларни қандай тўлайди? (*Саид Аҳмад. Уфқ. 92-б*). **XII. Жуфт от+феъл (dop.NV) 6 та – 5%:** *қўли-қўлига тегмай;* Қассобнинг қўллари-қўлларига тегмас, баққолларнинг қўллари тарозидан бўшамасди. (*С.Аҳмад. Уфқ. 31-б*).

Таҳлиллар шуни кўрсатдики, немис ва ўзбек тиллари турли тил оилаларга

мансублигига қарамай, структур-грамматик жиҳатдан ўхшаш ва фарқли жиҳатлари аниқланди. Масалан: ҳар иккала тилларадаги NV, Adj.NV ҳамда немис тилидаги Nextd.V билан ўзбек тилидаги Nacc.V, Ndat.V, Nins.V, Nprep.V конструкциялари таркибида **ўхшашликлар** мавжуд; 2) немис тилида “Феъл конструкцияли” (55 %), ўзбек тилида эса “тушум келишигидаги от+феъл” ва “тўлдирувчи+феъл” конструкцияли иборалар (19%) энг кўп учраши билан **фарқ** қилади. (2.3-, 2,4-жадвалларига қаранг).

Ушбу бобнинг “**Немис ва ўзбек тилларида “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологизмларнинг семантик хусусияти**” номли иккинчи фаслида биз, немис ва ўзбек тилларидаги соматизмларни семантик жиҳатдан таҳлил қилиб, уларни мазмуний хусусиятларини эътиборга олган ҳолда, 5 та идеографик гуруҳга ажратдик.

I. Инсон фазилатлари, хислатлари ва характери бўйича ифодаловчи “Hand–қўл” компонентли соматик фразеологизмлар гуруҳи (72 та – 22%). Инсон фазилатлари, хислатлари ва характерини билдирувчи ушбу гуруҳимиз “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологизмларнинг алоҳида катта гуруҳи бўлиб, у қуйидаги бўлимлардан иборат: **а) меҳнатсеварликни ифодаловчи,** немис тилида: *viele Hände machen der Arbeit schenell ein Ende* – кўпдан қуён қочиб қутулмас; *Wenn wir alle mithelfen, ist das Zimmer in einer halben Stunde ausgeräumt; viele Hände machen der Arbeit schnell ein Ende.* Агар ҳаммамиз ёрдам берсак, хона ярим соат ичида тоза бўлади, кўпдан қуён қочиб қутилмас. (https://universal_lexikon.de). Ўзбек тилида: *оёғи олти, қўли етти* – (ишчан/меҳнаткаш қўл); Хотин-халаж, тўн кийган, салла ўраган чоллар, Маузернинг ҳамкасблари бўлса керак, оёғи олти, қўли етти бўлиб югургилаган ёш-яланглар тўпланди; *Ў.Хошимов. Тушда кечган умрлар. 82-б).*

б) дангасалик ифодаловчи, немис тилида: *die Hände in den Schoß legen* – бекор юрмоқ; қўл қовиштирмоқ; *Wir, Herr Pfarrer, können dabei unsere Hände abwartend in den Schoß legen.* Жаноб руҳоний, биз ҳеч нарса қилмасдан қўлларимизни қовиштириб, кутишимиз мумкин. (*Krist, Auffuhr 222*). Ўзбек тилида: *қўл учида иш қилмоқ:* Азизхоннинг номи Дўнан Дўсматов билан баробар тилга тушиб турганда, Лутфиниса қўл учида иш қилишни эп кўрмасди. (*С.Аҳмад. Уфқ. 149-б*). **в) қобилият ёки маҳорат ифодаловчи -** *eine leichte Hand haben* – осонгина бажармоқ; юлдузни бенарвон урмоқ; *Ein Argument der Japaner kann nicht so leicht von der Hand gewiesen werden.* Японлар томонидан илгари сурилган далиллардан бирини осонликча рад этиб бўлмайди. (<https://context.reverso.net>). Ўзбек тилида: *қўли гул* – Зокир ота, шубҳасиз, жуда тажрибали пахтакор. Қўли гул одам. (*А.Қаҳҳор. Хотинлар*). **г) салбий жиҳатларни ифодаловчи,** немис тилида: *die Hand auf die/auf der Tasche halten* – бермасни оши пишмас / бахил бўлмоқ / кишда қор сўраса бермайди / томса ялар (зикналик / хасислик қилмоқ): *Mit Trinkgeld ist bei dem nichts, der hält die Hand auf der Tasche.* У чойчақа бермай, зикналик қилиб турарди. (<https://books.google.com>). Ўзбек тилида: *қўлини совуқ сувга*

урмаслик: Нусратилла рўзғорда қўлини совуқ сувга урмайди. (А.Мухтор. Она-сингиллар).

II. Ҳаракатни ифодаловчи “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологизмлар (46 та – 14%): а) **қўллаб-қувватламоқ, ёрдам бермоқ**, немис тилида: *jmdm. zur die Hand gehen* – кимнидир қўллаб-қўвватламоқ; *...das war die uralte Mutter Glusch, die dort ihre verwitwete Schwiegertochter besuchte, um ihr beim Einkochen von Pflaumen zur Hand gehen.* ... бу қадимги она Глюс эди, у ўзининг бева келинига олхўри пиширишда ёрдам бериши учун у ерга ташриф буюрди. (Böll, Erzählungen 181). Ўзбек тилида: - **ёрдам қўлини чўзмоқ** (моддий, маънавий рағбатлантирмоқ); Оғир пайтда ёрдам қўлини чўздилар. (П.Қодиров. Юлдузли тунлар. 181-б). б) **иложсиз ҳолатларда қилинадиган ҳатти-ҳаракатларни** ифодаловчи соматизмлар, немис тилида: *mit Händen und Füßen (gegen jmdm./etw) sträuben* – кимгадир ёки нимагадир тиш-тирноғи билан қаршилиқ қилмоқ; *Johann wehrt sich mit Händen und Füßen gegen die Jugendgruppe.* Йохан ёшлар гуруҳига тиш-тирноғи билан қарши чикди. (<https://universal.lexikon.de>). Ўзбек тилида: **кимнидир қўлида ўйин қилмоқ/бўлмоқ** (масхара бўлмоқ); Шунинг ила сизни-да, ўзимни-да Ҳомид қўлида ўйин бўлмоғимизга катта йўл очқан эдим. (А.Қодирий. Ўтган кунлар. 145-б). в) **зўравонлик ва жиноятни англаувчи:** немис тилида: *die Hand gegen jmdn.* – кимгадир таҳдид қилмоқ / пўписа қилмоқ / қарши чикмоқ; *Er gehobt die Hand gegen die Polizei.* У полицияга қарши қўлини кўтарди (<https://context.reverso.net>). Ўзбек тилида: **қўл кўтармоқ** (урмоқ); Чеченларга нон берганларга қўл кўтарсам, Зели оғамнинг руҳи чирқиллайди. (Тоҳир Малик. Шайтанат. 4-китоб. 34-б). г) **турли ҳаракатни акс эттирувчи соматизмлар**, немис тилида: *jmdn. mit offenen Armen aufnehmen* – қўл очиклик билан кутиб олмоқ; *Nachdem ich Sie abgeschlachtet haben...werden ihre Leute mich mit offenen Armen aufnehmen.* Сизни ўлдирганимдан кейин одамларингиз мени кучоқ очиб кутиб олишади. (<https://context.reverso.net>). Ўзбек тилида: **қарс икки қўлдан чиқмоқ**; У энди Тахминанинг ҳам жароҳатига қаттиқ туз сепиб, бу билан унга қарс ҳамиша икки қўлдан чиқади, деган ҳақиқатни ишора қилиб қўймоқчи бўлди. (С.Қаҳҳор. Дайди қизнинг дафтари. 243-б.).

III. Инсонлар орасидаги муносабат (41 та – 13%). Қўл - инсонлар орасидаги турли: яхши / ёмон қўлларда бўлишни, оила қуриш, химоя, ҳамкорлик қилиш, ўзаро олиш ва бериш каби муносабатларни ифодаловчи асосий қурол ҳисобланади: а) **Никоҳни ифодаловчи соматизмлар**, немис тилида: *um jmds. Hand anhalten/bitten*– қўлини сўрамоқ; „Robert hatte sich des Öfferen gefragt, welcher Weise sein Vater wohl um die Hand der Mutter angehalten hatte“ (U.Schweikert. Berlin Friedrichstraße: Novembersturm. S. 20); ўзбек тилида: **қўлини сўрамоқ**; Бир йилдан сўнг бир диндор йигит мени қўлимни сўраб келди. (А.Шанликўгли. Виждон азоби. 63-б); б) **химоя воситаси:** *die/seine Hand für jmdn., etw. ins Feuer legen* – боши билан жавоб бермоқ; ўзбек тилида: **қўл остига олмоқ**; в) **ҳамкорлик:** немис тилида: *bei etw.(D) die Hand im Spiel haben* – тил бириктирмоқ; *Das konnte er sich denken,*

dass natürlich der Chef da seine Hand wieder im Spiel hatte. Бунда, албатда бошлиқ билан тил бириктирганини тасаввур қиларди. (*O.R.Plievier, Stalingrad* 287). Ўзбек тилида: *қўл ташлашмоқ / келишмоқ*; Бу бойликка тенг шерик бўлиш ҳақидаги оғзаки аҳдномага қўл ташлашди. (*Тоҳир Малик. Шайтанат. 4-китоб. 242-б*).

IV. Мулкка эгалик, назорат, ҳукмронлик (55 та- 17%). Қўл аввало ҳар доим куч, эгалик ва ҳимоя рамзи бўлиб келган. Герхард Коблернинг²⁵ этимологик луғатида қўл - назорат, куч, таъсир, бошқарув, давлат ва мулк ҳуқуқини яъни, қўл - ҳукмрон куч маъносини англатади: **а) назорат ёки ҳукмронлик қилмоқ:** немис тилида: *in jmds. fester Hand sein* (ugs.) – ‘қўлига ўтмоқ’; *Mittlerweile sind die Feinde weg und die Staat ist in fester Hand von Völker.* Айни пайтда душманлар ғойиб бўлди ва шаҳар халқ қўлига ўтди. (<https://context.reverso.net>). Ўзбек тилида: *қўлга олмоқ; босиб олмоқ*; Бизни кайфлигимизда қўлга олгансан. (*Тоҳир Малик. Шайтанат 2. 79-бет*); **б) бошқарув ёки давлат,** немис тилида: *alle / die Fäden (fest) in der Hand haben* – жиловини ўз қўлида тутмоқ; *Nachdem er über 15 Jahre als Schauspieler für das Theater tätig war, hält er nun als Leiter selbst die Fäden in der Hand.* (<https://deutschlernerblog.de>); ўзбек тилида: *қўл остида ушламоқ*; **в) эгалик қилмоқ,** немис тилида: *jmdm. in die Hände fallen/kommen II (Besitz kommen)* – қўлга олмоқ, эгаллаб олмоқ; *Der Spähtrupp ist dem Feind in die Hand gefallen.* Разведкачилар гуруҳи душман қўлига ўтди. (<https://books.google.com>). Ўзбек тилида: *қўлга олмоқ (эгалламоқ)*; Унинг сўзлари қипчоқларни йўқотиб, ҳукуматни шаҳарликлар қўлига олиш эди (*А.Қодирий. Ўтган кунлар. 62-бет*); **г) олдириб қўймоқ,** немис тилида: *jmdm. unter den Händen zerinnen* – қўлдан кетмоқ; *Das Vermögen zerrann ihm unter den Händen.* Унинг бойлиги қўлдан кетди. (https://universal_lexikon.de). Ўзбек тилида: *қўлдан чиқармоқ*; Шуни тагин қўлдан чиқарсанг, икки кун овқатдан тортиб қўяман. (*А.Обиджон. Олтин юракли автобола. 47-бет*).

V. Турли ҳолат ва вазият мазмунини ифодаловчи “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологизмлар (109 та – 55%). Соматик иборалар шахсларнинг менталитети, урф-одатлар, стереотиплар, муайян ҳолатлардаги хатти-ҳаракатлар, одамлар ўртасидаги муносабатлар ва ахлоқ ҳақидаги маълумотларни акс эттиришга қодир: **а) қўл – манба (маълумот) алмашинуви:** немис тилида: *etw. aus erster Hand wissen/haben/kaufen* – биринчи қўлдан билмоқ/биринчи манбадан сотиб олмоқ; *Das Fahrzeug ist aus der erster Hand und in einem sehr guten Zustand.* Автомобиль биринчи қўлдан олинган ва жуда яхши ҳолатда. (<https://context.reverso.net>). Ўзбек тилида: *қўлдан-қўлга ўтмоқ* (эгасини тез-тез алмаштирмоқ); Эшик ёнидаги сув тўла тунука бакнинг қулоғига занжир билан боғланган қўпол кружка қўлдан қўлга ўтиб, жангир-жунгир қилади. (*А.Мухтор. Она-сингиллар*). **б) ҳайрат ва таажубланиш,** немис тилида: *die Hände über dem Kopf zusammenschlagen* - ҳайратдан оғзи очилиб қолмоқ; ёқасини ушламоқ; *Wenn ihre Mutter von der*

²⁵ Gerhard Köbler, Deutsches Etimologisches Wörterbuch, 1995. (<http://www.koeblergerhard-de/derwhin.html>. Zugriff vom 15.12.2021.

Sache erfährt, wird sie die Hände über dem Kopf zusammenschlagen. Агар онаси бундан хабар топса, ҳайратдан оғзи очилади (<https://context.reverso.net>). Ўзбек тилида: *оёқ-қўли шалвирамоқ*; Хона бурчагига суяб қўйилган, калласи қуйи солиниб, оёқ-қўли шалвираб турган Автобола аста-секин қадини ростлади,... (А.Обиджон. *Олтин юракли автобола. 19-бет*); **в) тушқунликка тушиш**, немис тилида: *die Hände sinken lassen* – тушқунликдан қўл силтамоқ; *Aber sobald er seine Hände sinken ließ, dann war Israel...* Аммо у қўлларин силташи биланоқ, Исроил... (calvarycampground.org); ўзбек тилида: *қўли ишга бормайди*: Кўрса ҳафсаласи пир бўлиб қўли ишга бормай қолади. (С.Аҳмад. *Уфқ. 114-бет*); **г) турли ҳолат ва вазиятлар**, немис тилида: *auf der Hand liegen (offenkundig sein)* – ‘Беш қўлдай аён / Кафтдай равшан’; *Die Vorteile für den Anwender liegen auf der Hand.* (<https://www.redensarten>). ‘Фойдаланувчи учун афзалликлари беш қўлдай аён; ўзбек тилида: *ўнг қўл (ўнг томон)*; Зебо нам тортиб кетган даҳлизда калишини ечиб, ўнг қўлдаги хонага кирди. (Ш.Холмизаев. *Сайланма. 167-бет*). “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликларни семантик жиҳатдан беш гуруҳга бўлиб ўрганиш натижасида биз, немис тилидаги СФБларнинг “Hand” компоненти турли ҳолат ва вазият мазмунини ифодалайди ҳамда ўзбек тилида эса “қўл” компоненти асосан инсон ҳагги-ҳаракатларини акс эттирувчи хусусиятлар устиворлик қилади деб хулоса қилишимиз мумкин. (2.5-жадвалига қаранг).

“Немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентларини умумий-универсал ва ўзига хос хусусиятлари” номли учинчи бобнинг, “Немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик бирликларнинг парадигматик хусусиятлари” номли фаслида немис ва ўзбек тилларидаги СФБларнинг парадигматик маъно муносабатларига кўра синонимия, антонимия, омонимия ва полисемияларни таҳлил қиламиз.

1) Фразеологик синонимлар: “Тилдаги маъноси ўхшаш фразеологик бирликлар фразеологик синонимлар дейилади”²⁶. Масалан, *zwei linke Hände haben* иборасига биринчи марта дуч келган одам *‘иккита чап қўли бўлмоқ’*, *eine grüne Daumen haben* иборасини *‘қўли яшил’*, *den Finger am Drücker haben* иборасини *‘қўли эшик тутқичида бўлмоқ’* каби тушунади. Аммо, *zwei linke Hände haben* – *‘иккита чап қўли бўлмоқ’* ва *mit verschränkte Armen* – *‘қўлини қовуштирмоқ’* каби таржима қилинса ҳам ушбу соматизмлар бир хил: *қўлидан иш келмаслик* деган маънони англатиб, синоним бўлиб келади. Бу иккала ибораларнинг *Hände* ва *Armen* компонентларин ўз маъносини сақлаб қолган лекин, бошқа компонентлари эса, ўз луғавий маъноларини йўқотиб, умуман бошқа маъно касб этган. Масалан, немис: *klebrige Hände haben - lange Finger machen (haben)* – *‘қўли эгри’*; ўзбек тилиди: *қўлини ювиб, қўлтигига урмоқ артмоқ <=> тарвузи қўлтигидан тушмоқ; қўлдан бермоқ <=> бой бермоқ.* (Диссертациянинг -жадвалга қаранг). **2) Фразеологик антонимлар**, немис тилида: *jmds. rechte Hand sein* – *‘ўнг қўл’ / ‘чап қўл’ – jmds. zweite Hand sein*; ўзбек тилида: *қўлга олмоқ – қўлдан бой бермоқ;*

²⁶ Умарходжаев М.И. Немис тили. Лексикология. Лексикография. Фразеология. Фразеография. - Андижон, 2010. – Б. 74.

(Диссертациянинг 3.1- илова, 2-жадвалга қаранг). 3) **Фразеологик полисемиялар**, немис тилида: *jmdn. an die Hand nehmen* – 1. кимнидир қўлидан ушлаб етакламоқ; 2. Кимнидир бошқармоқ / вазиятни ўз қўлига олмоқ; ўзбек тилида: *қўлга олмоқ* - 1. Ўз ихтиёрига ўтказмоқ; 2. Қўққисдан хужум қилиб осиб олмоқ; 3. Ҳибс қилмоқ, қамаш мақсадида тутмоқ; 4. Бирор йўл билан ўз ҳоҳишига бўйсундирмоқ. 4) **Фразеологик омонимлар**, немис тилида: *jmdm. in die Hände fallen/kommen I* – тасодифан биров томонидан топилмоқ. *jmdm. in die Hände fallen/kommen (Besitz kommen) II* – 1. қўлга олмоқ / эгаллаб олмоқ; 2. Қўлга тушмоқ. Ўзбек тилида: *қўл бермоқ I* - саломлашиш учун панжасини бермоқ; *қўл бермоқ II* - мурид бўлмоқ. 5) **Фразеологик вариантлар**. Немис ва ўзбек тилларида лексик ва грамматик вариантларга эга бир неча иборалар аниқланди, немис тилида: *Hand in Hand gehen - die Hand ändern/wechseln* – ‘қўлдан қўлга ўтмоқ’. Ўзбек тилида: *қўлини арра қилмоқ <=> қўлини пахса қилмоқ*. (Диссертациянинг 3.1- илова, 3-жадвалга қаранг).

“Соматик фразеологик бирликларнинг экспрессивлик хусусияти” номли фаслида биз СФБларни таҳлил қилар эканмиз, уларнинг ранг-баранг жилоси ҳамда ўзларига хос экспрессив-эмоционалик хусусиятлари кўзга яққол ташланишини гувоҳи бўлдик, масалан, айрим иборалар ҳаракат, баъзилари эса белги интенсивлигини намоён этади: *alle / beide Hände voll zu tun haben* (*иккова қўли билан иш қилмоқ*) ибораси таркибидаги ‘*икки қўл*’ компоненти бирорта кишининг иш билан нақадар банд бўлганлиги кучайтирилиб кўрсатмоқда. Худди шу соматик иборанинг ўзбек тилида эквивалентини биз ‘*қўлогича банд бўлмоқ*’ деб бермоқдамиз. Ўзбек тилида ҳам ушбу иборанинг маъносида бўрттириб берилган. Немис ва ўзбек тилларида “Hand”-“қўл” компонентли СФБлар таҳлилида шундай хулосага келдикки, ҳар қайси ФБларда ҳам интенсивлик кузатилмайди, лекин ҳар бир иборада экспрессивлик мавжуд. Лекин ўзбек тилидаги ибораларда нафақат интенсивлик ва экспрессивликдан ташқари кучли муболаға ҳам мавжуд.

“Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологизмларнинг немис ва ўзбек тилларида муқобиллик хусусияти” номли бобнинг иккинчи фаслида эквивалентлик муносабатлар таҳлил қилинди. Биз немис ва ўзбек тилларидаги СФБларнинг тўғри эквивалентларини топишда олим М.Умарходжаевнинг тамойилини асос қилиб олдик. (Диссертациянинг 3.1-расмга қаранг).

Тўлиқ фразеологик эквивалентлар, яъни турли тиллардаги мавжуд ФБлар фразеологик маъно, луғавий таркиби, образлилиги, грамматик структураси ва стилистик бўёқлари жиҳатдан бир-бирига мос келади. Масалан: немис тилидаги “*jn. auf Händen tragen*” ибораси билан ўзбек тилидаги “*кимнидир қўлида кўтариб юрмоқ(эъзозламоқ)*” ибораси ўзаро тўлиқ фразеологик эквивалентлар ҳисобланади.

$$\begin{array}{ccc}
 [L_1] & & [L_2] \\
 A+B \neq AB & \langle \longrightarrow \rangle & A+ B \neq AB \\
 AB [L_1] \approx AB[L_2]
 \end{array}$$

[L₁] - немис тилида: *jn. auf Händen tragen*; [L₂] - ўзбек тилида: *кимнидир қўлида кўтариб юрмоқ(эъозламоқ)*. Мисол: *Ich möchte mit die zusammen die Welt erobern, dich auf Händen tragen.* ‘Мен сен билан дунёни забт этиб, сени қўлларимда кўтариб юрмоқчиман’ (*www.dip-pv.de*).

Чоғиштирилаётган тиллардаги ФБларининг грамматик ва лексик таркибига кўра тўлиқ эквивалентлик доирасида кичик оғишларга йўл қўйилади, масалан, немис тилида от кўпинча тушум келишигида бўлса, ўзбек тилида отнинг частотаси тушум ва жўналиш келишиги ўртасида мувозанатланган. Немис тилидаги “*jmdn. mit offenen Armen empfangen*” соматизмида от тушум келишигида турган бўлса, унинг ўзбекча эквиваленти “*қўл очиқлик билан кутиб олмоқ*” бўлиб, бунда от жўналиш келишигида ифодаланган. Ҳар иккала тилда ҳам “Hand”-“қўл” соматик фразеологизмлар тўлиқ эквивалент - умумий маъно англатиб, улар жами 95 та – 29 % фоизни ташкил этди.

Қисман фразеологик эквивалентлар, яъни немис тилидаги СФБларнинг ўзбек тилидаги СФБлар билан фразеологик маъноси, стилистик бўёқлари тўғри келадиган ҳамда образлилиги жиҳатдан унга яқин турадиган иборалардир. Аммо, улар бир-биридан лексик таркиби ва грамматик структураси билан бирмунча фарқ қилади.

$$\begin{array}{ccc} [L_1] & & [L_2] \\ A+B \neq AB & \langle \longleftrightarrow \rangle & A+C \neq AC \\ AB [L_1] = AC [L_2] \end{array}$$

L₁ – немис тилида: *jmdm. zur Hand gehen*; L₂– ўзбек тилида: *ёрдам қўлини чўзмоқ* каби фразеологик бирликлар қисман муқобиликка эга. Уларни фарқи эса, немис тилидаги “gehen” лексемаси ўзбек тилидаги “чўзмоқ” лексемаси билан ифодаланган. Мисол: *...das war uralte Mutter Glusch, die dort ihre verwitwete Schwiegertochter besuchte, um ihr beim Einkochen von Pflaumen zur Hand zu gehen. (Böll, Erzählungen 181).* ‘... бу қария она Глюш эди, у ўзининг бева келинига олхўрини қайнатишга ёрдам бериш учун у ерга ташриф буюрди’ (<https://context.reverso.net>). Немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматизмларнинг қисман эквиваленти 76 та - 24 % ни ташкил этди.

Аналоглар ёрдамида таржима қилиш. Ушбу таржима услубида юқоридаги услублардан фойдаланиш имкони йўқлиги сабабли, немис тилидаги фразеологизмларни эквивалентини белгилашда биз, унинг ўзбек тилидаги ўхшаш муқобили билан изоҳладик. Немис тилидаги СФБларнинг деярли кўпчилиги ўзбек халқида ҳам қўлланилиб, улар маъно ва стилистик бўёқ жиҳатдан ўхшаш, лекин образлилиги ва структураси жиҳатдан фарқ қилади. Биз, немис тилидаги СФБларни ўзбек тилига грамматик структураси турлича, аммо маъноси бир хил бўлган иборалар билан ифодаладик. Таржиманинг бу усули икки тилли луғатлар тузишда жуда кўп қўлланади.

$$\begin{array}{ccc} [L_1] & & [L_2] \\ A+B \neq AB & \langle \longleftrightarrow \rangle & C+D \neq CD \\ AB [L_1] \approx CD [L_2] \end{array}$$

L1 – немис тилида: *die Hand auf der Tasche halten (ugs.) (geizig sein; sparsam sein)*; L2 – ўзбек тилида: ‘томса ялар’, ‘бермасни оши пишмас’ (зикна бўлмоқ). Масалан: *Mit Trinkgeld ist bei dem nichts, der hält die Hand auf der Tasche.* ‘У чойчақа бермай, зикналик қилиб турарди’. (<https://books.google.com>). Немис ва ўзбек тилидаги жами 323 та “Hand”-“қўл” компонентли СФБларнинг 54 та, 17 % фоизи аналог фразеологик эквивалентларни ташкил қилади.

Сўзма-сўз таржима қилиш усули. Бундан ташқари 98 та – 30 % ҳар икки тилда ўзаро муқобилликка эга бўлмаган “Hand”-“қўл” компонентли СФБлар мавжуд бўлиб, биз уларни луғатларда берилган изоҳларига кўра сўзма-сўз таржимасини келтирдик. $L1 \quad A + B \neq AB \quad \rightarrow \quad L2$. Масалан: L1 – *etw. von langer Hand vorbereiten/planen (etw. lange und sorgfältig vorbereiten)*; L2 – ‘олдиндан пухта таёрланмоқ/режалаштирмоқ’; *Die flucht nach Übersee hatte Casper offensichtlich von langer Hand geplant. (Spiegel 46, 1993, 124).* ‘Каспер хорижга парвозни олдиндан пухта режалаштиргани аниқ’. Лингвистик типология ва келиб чиқиши нуқтаи-назардан немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик бирликларнинг ўзаро кескин фарқ қиладиган хусусиятлари мавжуд бўлишига қарамай, ҳар иккала тилларда ҳам кўплаб тўлиқ ва қисман эквивалентлари учрайди. (3.12-жадвал қаранг)

“Немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматизмларнинг умумий-универсал хусусиятлари” номли учинчи фасл биринчи бўлимида (3.2.1.) ҳар икки тизимли тиллардаги соматизмларнинг чоғиштириш орқали умумий рамзийлигини аниқлашга ҳаракат қилдик. Чоғиштирилаётган икки тилнинг фразеологик бирликларни изоҳлашда ҳар қайси тилнинг маданий ўзига хослиги кўзга яққол ташланади. Ўзбек тилидаги *қўл хақи* иборасини немис халқи “Hand” компоненти иштирок этмаган *Trinkgeld geben* – ‘чой пули’ ибораси билан қўллайдилар. Энг қизиғи шундаки, ўзбек тилидаги *қўли ширин; қўл-оёғини ёзмоқ (дам олмоқ); қўлим ёқасида; қўлни қоматга кўтармоқ (намоз ўқишига икки қўлини бош бармоғини икки қулоғига етказмоқ); қўлини ҳалолламоқ (суннат тўй қилмоқ); қўлга ўргатмоқ;; қўлтиғига сув пуркамоқ (бирор ишни қилишга ўчақиштирмоқ, гиж-гижламоқ); миясини қоқиб қўлига бермоқ (кўп гапириб, жонига тегмоқ); қарс икки қўлдан чиқмоқ; хаёллар қўлида эзилмоқ;* каби ибораларимиз менталитетимизга хос бўлиб, немис тилида бу ибораларнинг ҳатто, “Hand” компоненти иштирок этмаган бошқа иборалар билан ҳам ифода этилмайди. Бу ўзбек халқининг нечоғли сўзга усталик билан ёндашиб, моҳирлик билан қўллаш олишини, маданий салоҳиятини, шу билан бирга ўзига хос анъана ва урф-одатларга бой халқ эканлигидан далолат беради. Таҳлил қилинган соматизмларнинг деярли учдан бир қисми ҳар иккала тилда ҳам кундалик ҳаётнинг бир хил фактлари учун бир хил маъно доирасида қўлланилади, масалан: бошқарув, мулкка эгалик, ҳокимият, ҳимоя, ёрдам бермоқ, ҳамкорлик, куч, хавфсизлик, дангасалик, зўравонлик,

сахийлик, кўлдан кўлга ўтиш каби маъно соҳалари учун рамзий маънога эга. (3.13-жадвал қаранг).

ХУЛОСА

1. Немис ва ўзбек тиллари ўзаро қариндош бўлмаган тиллар эканлиги боис уларнинг фразеологик қатламини чоғиштирма тадқиқ этиш қизиқарли ҳамда тилшунослик учун катта аҳамиятли масалалар тўпламини тақдим этади. Ушбу тадқиқот ишида фразеологик бирликларни ўрганилишига доир илмий тадқиқотлар таҳлили ва тавсифини баён этилди.

2. Немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли СФБларнинг структур-грамматик жиҳатлари тадқиқ қилинди. Бунинг учун немис тилидаги 323 та ва ўзбек тилидаги 134 дан ортиқ соматизмлар статистик таҳлилга тортилди.

3. Немис тилидаги “Hand”-“қўл” компонентли СФБларни В.Флайшернинг фразеологик бирликларни структур-грамматик таснифи назариясига асосланган ҳолда: 1) от (82 та- 25%), 2) сифат (40 та – 12%), 3) равиш (26 та – 8%), 4) феъл конструкцияли (178 та – 55%) СФБларга ажратилди ва жами 9 та конструкциядан иборат иборалар таҳлил қилиниб, уларнинг моделлари ишлаб чиқилди. Ўзбек тили агглютинатив тил ҳисоблангани боис асосан келишикларга гуруҳлаш орқали структур-грамматик таҳлилга тортилиб, у 12 та конструкцияни ташкил қилди.

4. Немис ва ўзбек тиллари турли тил оилаларга мансублигига қарамай, структур-грамматик жиҳатдан ўхшаш ва фарқли жиҳатлари аниқланди: ҳар иккала тиллардаги от+феъл (NV), сифат+от+феъл (Adj.NV) ҳамда немис тилидаги кегайтирилган от+феъл (Nextd.V) билан ўзбек тилидаги тушум келишигидаги от+феъл (Nacc.V), жўналиш келишигидаги от+феъл (Ndat.V), ўрин-пайт келишигидаги от+феъл (Nins.V), чиқиш келишигидаги от+феъл (Nprep.V) конструкциялари таркибида ўхшашликлар мавжуд; 2) немис тилида “Феъл конструкцияли СФБлар” (55 %), ўзбек тилида эса “Nacc.V” ва “CV” конструкцияли иборалар (19%) энг кўп учраши билан фарқ қилади.

5. Немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликларнинг идеографик таснифини ифодалаб, уларни мазмунига кўра қуйидаги гуруҳларга ажратган ҳолда семантик таҳлил қилдик: инсон фазилатлари, хислатлари ва характерини ифодаловчи; инсон ҳати-ҳаракатларини ифодаловчи; инсонлар орасидаги муносабатни ифодаловчи; мулкка эгалик, назорат, ҳукмронликни ифодаловчи; турли ҳолат ва вазият мазмунини ифодаловчи “Hand”-“қўл” компонентли СФБлар гуруҳи;

6. Немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликлар луғатининг шаклланишида асосий мезон сифатида уларнинг парадигматик (синонимия, антонимия, омонимия, полисемия, вариация) ҳамда экспрессивлик хусусиятлари тадқиқ қилинди.

7. Немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологик бирликларнинг (тўлиқ 95 та – 29 %), қисман (76 та - 24 %), аналоглар (54 та – 17%) ва сўзма-сўз таржима усуллари орқали (98 та - 30 %) муқобиллари таҳлил қилинди.

8. Таҳлил натижаларидан ҳар икки тилда қўлланилган “Hand”-“қўл” компонентли СФБлар маъноси, қўлланилиш ҳолатларига кўра немис тили СФБлардаги “Hand” компоненти инсон фазилатлари ва хислатларини ифодалайди; ўзбек тилида эса “қўл” компоненти асосан инсон ҳатти-харакатларини акс эттирувчи хусусиятлар устиворлик қилади.

9. “Hand”-“қўл” компонентли соматизмларнинг ҳар иккала тилга хос лингвокультурологик ҳолатларига изоҳлаб берилди ва илмий асосланди: баъзи ўзбек тилидаги иборалар масалан, *қўли ширин, қўли бемаза, бегона қўл; қўл-оёғини ёзмақ; қўлим ёқасида; қўлни қоматга кўтармоқ (намозда); қўлини ҳалолламоқ; қўлга ўргатмоқ; қўйнига қўл солмоқ; оёқ устида қўл боғламоқ; миясини қоқиб қўлига бермоқ; қарс икки қўлдан чиқмоқ; хаёллар қўлида эзилмоқ* каби ибораларимиз ўзбек халқининг нечоғли сўзга усталик билан ёндашиб, моҳирлик билан қўллай олишини, маданий салоҳиятини, шу билан бирга ўзига хос анъана ва урф-одатларга бой халқ эканлигидан далолат бериб, немис тилида бу ибораларнинг ҳатто, “Hand” компоненти иштирок этмаган бошқа иборалар билан ҳам ифода этилмайди.

10. Немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматизмлардан учдан бир икки қисми яъни, бошқарув, ҳимоя, масъулият, хавфсизлик, алоқа, ёрдам, ҳамкорлик, куч, етакчилик, ҳокимият, меҳнатсеварлик, маҳорат ва фазилат, салбий жиҳатлар, никоҳ, ҳамкорлик, ўғрилиқ, уқувсизлик, имо-ишоралар каби маъно соҳалари бир хил рамзий маънога эга.

11. Тадқиқотимиз натижасида олинган хулосалар ҳамда луғатшунос олим М.Умарходжаевнинг кўрсатма ва амалий тавсияларига асосланган ҳолда, немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли СФБларнинг икки тилли ўқув луғати ишлаб чиқилди.

**ANDIZHAN STATE UNIVERSITY
SCIENTIFIC COUNCIL AWARDING SCIENTIFIC DEGREE
PhD.03/30.12.2019.Fil.60.02 AT ANDJIAN STATE UNIVERSITY**

FERGANA STATE UNIVERSITY

UMARJONOVA GOZAL MUXTOROVNA

**COMPARATIVE ANALYSIS OF PHRASEOLOGIZM
WITH THE COMPONENT
“HAND”–“ҚЎЛ” IN THE GERMAN AND UZBEK LANGUAGES**

10.00.06. – comparative literature, comparative linguistics and translation studies

**DOCTOR OF PHILOSOPHY (PHD)
DISSERTATION ABSTRACT**

Andijan – 2022

The theme of doctoral thesis (PhD) was registered in the Supreme Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under № B2022.2.PhD/Fil892.

The doctoral thesis was carried out at Fergana State University.

The abstract of dissertation in three languages (Uzbek, Russian and English (resume)) has been placed on the webpage Andijan State University (www.adu.uz) of Scientific Council and information-educational portal «Ziyonet» (www.ziyonet.uz).

Scientific supervisor: **Umarchodzaev Mukhtorkhon Ishonkhodzhaevich**
Doctor of Philology, Professor

Official Opponents: **Sadikov Zokhid Yakubzhanovich**
Doctor of Philology, docent

Nabieva Diloru Abdukhamidovna
Doctor of Philology, Professor

Head organization: **Kokand Staate Pedagogical Institute**

The defence of the dissertation will take place on «___» _____ 2022 at ___ at the meeting of the Scientific Council awarding scientific degrees PhD.03/30.12.2019.Fil.60. 02 at Andijan State University. (Address: 129, University str., Andijan city, Uzbekistan, 170100. Tel: 0(374) 223 88 14; fax: 0(374) 223 88 30 e-mail: agsu_info@edu.uz).

The (PhD) dissertation can be revealed in the Information-Resource Centre of Andijan State University (registration number ____). (Address: 129, University str., Andijan city, Uzbekistan, 100174. Tel: 0(374) 223 88 14).

The abstract of the dissertation is distributed on «___» _____ 2022.
(Protocol of the register № _____ on «___» _____ 2022).

Sh.Kh.Shakhabitdinova
Chairman of the Scientific Council for the award of
scientific degrees, Doctor of Philology, Professor

F.F.Usmanov
Scientific Secretary of the Scientific Council of
scientific degree, Doctor of Philosophy

D.M.Khoshimova
Chairman of the Scientific Seminar
of the Scientific Council on awarding scientific
degree, doctor of philological sciences, Associate Professor

INTRODUCTION (Abstract of Doctor of Philosophy (PhD) dissertation)

The actuality and significance of the dissertation work. An important source in the study of phraseology in world linguistics is the figurative thinking of linguists, a description of the diversity of the history and culture of peoples. Today, phraseological units are widely studied in various aspects of the language. One of the important tasks of modern linguistics is the study of the formation of phraseology in different systematic languages in the comparative aspect of linguistic and extralinguistic aspects. Comparative study of not only lexical, but also thousands of phraseological units is of practical importance for the lexical richness of languages.

Various aspects of phraseological units have been studied in world linguistics. He wrote a number of monographs and dissertations on phraseology in various languages, as well as multilingual phraseological dictionaries. However, the process of formation of phraseological expressions, their role in increasing the vocabulary of the language is still of great theoretical importance.

The problem of somatic phraseological units in Uzbek linguistics has been studied in detail, their lexical and semantic possibilities have been analyzed in many ways. However, separate studies to determine the structural-semantic, structural-grammatical features of somatic phraseological units with the “Hand” component in the German and Uzbek languages and their paradigmatic aspects have not been conducted. It should be noted that phraseological expressions are nominal units that are formed in the language a second time. For this reason, the features that arise in their structure and semantics require a special study. After all, "... the task of developing scientific research and innovation, providing every possible way for creative ideas and developments" also implies the need to demonstrate the practical results of theoretical research. The scientific conclusions of the study are of practical importance in the compilation of bilingual or multilingual dictionaries.

Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated April 20, 2017 No. PP-2909 “On measures for the further development of the higher education system”, the Cabinet of Ministers dated August 11, 2017 No. 610 “On further improving the quality of foreign language proficiency in teaching in educational institutions”, 2019 No. PF-5847 dated October 8, 2010 “On approval of the Concept for the development of the higher education system of the Republic of Uzbekistan until 2030”, No. PQ-5117 dated May 19, 2021 Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan No. 78-F dated March 2, 2021, Order of the Minister of Higher and Secondary Specialized Education of the Republic of Uzbekistan No. 122 dated March 6, 2021, this research work will serve a certain degree of implementation.

Connection of the research to the development of priority fields of science and technology in the country. The dissertation was made in accordance with the priority of the development of science and technology of the republic I. "Formation of a system of innovative ideas and ways to implement them in the

socio-legal, economic, cultural, spiritual and educational development of an informed society and a democratic state".

The scope of the study of the problem. The term phraseology originated with the scientist Charles Bally in the sense of "a department of stylistics that studies relevant combinations" and is the founder of the theory of phraseology. After the fifties of the last century, monographs of a number of phraseologists will be transferred to the basis of phraseology, such as former Soviet scientists V.V.Vinogradov, A.V.Kunin, I.I.Chernysheva, N.M.Shansky, M.M.Babkin, V.N.Telia. In German phraseology, G.F.Zeiler, H.Burger, W.Fleischer, T.Shippan, R.Eckert and H.Günther, K.Palm, Stephanie Kahl, Recepta Zundorff, Elzbieta Dziurewicz, Daniel Lorenz, Sonila Sadikay, Muhammad Arie, Dan Ni, Supattra Huaihongtong, Ilya Edisherov; In the phraseology of the Uzbek language: A.Shomaksudov, Sh.Rakhmatullaev, M.Khusainov, E.M.Umarkhojaev, M.Abduraksimov, H.Berdierov, A.Isaev, A.M.Bushui, Sh.Usmanova, M.K.Khalikova, A.Mamatov, B.Yuldashev, Sh.Almamatova, M.Vafoeva, S.A.Shirnova, A.Nasirov, L.E.Kholmuradov, Sh.A.Ganieva, Kh.Kh.Khomidov, G.M.Adashulloeva, N.Z.Nasrullaeva, A.S.Musaev, G.Kurbanova, R.U.Ahrorova, N.Tursunova, S.P.Saidakbarova, F.M.Mamatova, O.A.Khudoinazarova, Uzbek, who studied various aspects somatic phraseology. Linguists: Sh.R.Usmanova, U.M.Rashidova, N.A.Turapova, B.K.Bekniyazov, T.Akimov and others studied various aspects of phraseology and organized a number of dictionaries.

Connection of the research with the research plans of the higher education institution where the dissertation was completed. The study carried out a comparative study of somatic phraseological units with the component "Hand" in both languages in German and Uzbek.

The aim of the research to reveal the structural-grammatical, semantic, paradigmatic relations of somatic phraseological units with the component "Hand"- "қўл" in the German and Uzbek languages.

Tasks of the research:

Provide an analysis and description of scientific research on the study of phraseology and somatisms;

Demonstration of the structural and grammatical aspects of somatic phraseological units with the component "Hand"- "қўл" in German and Uzbek;

Demonstration of the structural and semantic aspects of somatic phraseological units with the component "Hand"- "қўл" in German and Uzbek;

Analysis of the features of synonymy, antonymy, homonymy, polysemy and expressiveness according to paradigmatic relations in the lexical composition of somatic phraseological units with the component "Hand"- "қўл" in German and Uzbek;

Determine the types of alternatives in the comparative study of somatic phraseological units with the component "Hand"- "қўл" in German and Uzbek;

Development of a dictionary of somatic phraseological units with the component "Hand" - "қўл" in German and Uzbek.

The object of the research. Somatic phraseological units with the component "Hand"-“қўл” in the German and Uzbek languages were chosen as an object.

The subject of the research. The main subject of the research is somatic phraseological units with the “Hand”-“қўл” component in German and Uzbek phraseological dictionaries, works of art and magazines.

The research method. The work used linguistic descriptive, classification, comparative, component analysis, structural-grammatical and structural-semantic analysis, paradigmatic and statistical methods.

The scientific novelty of the research:

The German and Uzbek languages have the same structure of somatic phraseological units with the “Hand”-“қўл” component of the noun + verb, adjective + noun + verb types, as well as “verbal constructions” in German and “fruit” in Uzbek. It was found that phrases with the constructions "noun+verb" and "additional+verb" differ because they occur frequently;

It has been determined that the “Hand” component of somatic phraseological units in the German language mainly represents human qualities and features, while the “қўл” component in the Uzbek language mainly reflects human actions;

Variants of German and Uzbek somatic phraseological units with the “Hand”-“қўл” component are defined, such as management, authority, protection, responsibility, communication, help, cooperation, strength, diligence, skill and virtue;

German and Uzbek somatic phraseological units with the “Hand”-“қўл” component are management, power, protection, responsibility, communication, help, cooperation, strength, diligence, skill and virtue, professional aspects, marriage, cooperation, theft, illiteracy. Meaning imodomains such as gestures are found to have the same symbolic meaning.

The practical results of the study are as follows:

definition and various classifications of phraseological units in German and Uzbek;

The grammatical, semantic, paradigmatic features of phraseological units in different languages and the conclusions made by identifying their alternatives in both languages provide important scientific and theoretical information for the field of phraseology, the development of textbooks and teaching aids in linguistics, lexicology, friseography and the German and Uzbek languages serve as a new theoretical and scientific information for researchers on comparative analysis of somatic phraseology in languages;

the studied materials can be used in compiling bilingual or multilingual phraseological dictionaries.

The validity of the research results. This is due to the fact that collections of materials from republican and international scientific-methodical and scientific-practical conferences, special journals included in the Higher Attestation Commission, and articles published in foreign scientific journals, conclusions, proposals and recommendations are put into practice, the results are approved by the competent authorities.

Scientific and practical significance of research results. The scientific significance of the results of the study lies in the fact that its findings are used in the field of comparative, comparative linguistics, lexicology, milling, translation studies, the creation of a language corpus, the development of a system of theoretical and practical manuals on somatic units. The development of the theory and practice of electronic translation, especially in modern computerized programs, is determined by the fact that it serves to create language corpora.

Practical implications of the study results Thematic analysis The obtained scientific and theoretical conclusions can be used in teaching such disciplines and special courses as "Lexicology", "Phraseology", "Theory of Linguistics", "Cultural Linguistics", "Comparative Linguistics", "Intercultural Dialogue".

Implementation of research results. According to the scientific results of the cross-analysis of phraseological units with the "Hand"-“қўл” component in the German and Uzbek languages:

The German and Uzbek languages have the same structure of somatic phraseological units with the "Hand"-“қўл” component of the type noun + verb, adjective + noun + verb, as well as “verbal constructions” in German, and “noun + verb”. in the accusative case "in Uzbek" and "additional + verbal" constructions of phrases differ in that they often occur, the “Hand” component of somatic phraseological units in German mainly expresses human qualities and characteristics, while the component "қўл" in priority is the Uzbek language, since it reflects human behavior, it was used to perform the tasks specified in the project No. IZ-20190881663 "Creating a website and a collection of multimedia products dedicated to the popularization of the Uzbek national dance art." at the Academy of Choreography (reference No. 1/04-14 of the Ministry of Culture of the Republic of Uzbekistan dated March 11, 2022). As a result, this served to raise the scientific level of monographs, electronic programs and studies prepared under the project;

German and Uzbek somatic phraseological units with the “Hand”-“қўл” component are given such alternatives as management, authority, protection, responsibility, communication, help, cooperation, strength, diligence, skill and virtue ““Hand”-“қўл” in Somatic German and Uzbek phraseological units with such components as management, power, protection, responsibility, communication, help, cooperation, strength, diligence, skill and virtue, professional aspects, marriage, cooperation, theft, ignorance, gestures have the same symbolic meaning. based on the conclusions, scripts were written for the programs "Awakening", "Literary Process", "Education and Development", "Nation and Spirituality" of the television and radio channel "Uzbekistan" National Television and Radio Company of the Republic of Uzbekistan (dated March 25, 2022 No. 36-649). As a result, the content and artistic level of the programs was enriched.

Approbation of research results. The results of the study were presented in the form of reports at 4 international and 4 national scientific conferences and tested.

Publication of research results. In total, 13 scientific papers were published on this study, of which 6 articles were published in scientific journals recommended by the Higher Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, including 4 articles in domestic and 2 foreign journals. In addition, 1 textbook has been published.

The structure and scope of the dissertation. This research work consists of an introduction, three chapters, a general conclusion, a list of references and a total of 163 pages.

MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

The introductory part of the dissertation is based on the relevance and necessity of the topic, describes the goals and objectives, object and subject, its compliance with the priorities of science and technology of the republic, reveals the scientific novelty and significance of the study, the implementation of research results, published works.

The dissertation is entitled "**On the study of somatic phraseology in linguistics**" and consists of 3 chapters. The first chapter "**Views and theories on the history of the study of phraseological units**" tells about the history of the study of phraseology, the formation of theories, phraseology and its role as a branch of linguistics, classifications and definitions of phraseology in German, Russian and Uzbek linguists. Phraseologisms are one of the features of the language. The richness of any language in the world consists not only of lexical units, but also of thousands of existing set expressions, and at the same time, these stable compounds are also part of the language vocabulary. In the second half of the last century, linguists of the world carried out a number of fundamental works on phraseology, phraseological units of different languages and their symbols were described by many linguists, a number of monographs and dissertations were created, their significance in increasing the vocabulary of a language has not yet been studied separately. In particular, the formation of phraseological units in the Uzbek language, their role in vocabulary, as well as semantic, grammatical and paradigmatic features have not been sufficiently analyzed.

Unlike simple lexical units of a language, which consist of at least two or more words containing completely or partially semantically modified components, phrases that have a single meaning are called phraseological units, and the science that studies them is called **phraseology**. The term phraseology was first introduced by Charles Bally (1865-1947), an outstanding Swiss linguist who conducted research on phraseology in world linguistics of the 20th century. He argues that structural features are external, and the semantic nature of phraseology is its internal character. The formation of phraseology as an independent branch of linguistics in the 40s of the twentieth century laid the foundation for the Russian linguist V.V.Vinogradov. He characterized FB by semantic features and analyzed them into three groups: 1) phraseological confusion (completely figurative meaning, semantically inseparable, the common meaning of the components does not come from the lexical meaning: *тарвузи қўлтигидан тушмоқ*); 2) phraseological unit (has a holistic figurative meaning, the general meaning can be

derived from the meaning of the components: *қўл кўтармоқ (урмоқ)*); 3) phraseological composition (partially transferable, components are easily separated or replaced by synonyms: *қўлга олмоқ, қўлга киргизмоқ*).

V.Fleischer considers lexemes and idioms to be the main criteria for the formation of phraseology, for example, “Bausch und Bogen” - holistic, “clip und klar” - “short and clear”. He believes that semantic and semantic-structural stability, lexicalization of FB is the basis for the manifestation of signs of lexical unity in speech-text preparation. In 2003, the German linguist G.Burger introduced new views into the field of phraseology. Phraseology is described in this reference book as a science that studies the system and established phrases of a language, embodying the function and meaning of individual words (lexemes) in a sentence.

Research on phraseology in Uzbek linguistics began in the 50s of the last century and included A. Shomaksudov, Sh. Usmonov, M.K. Khalikov, A. Mamatov, B. Yuldashev, Sh. Almamatov, M. Vafoev, S. A. Shirinova, A. Nasirov, L.E. Kholmuradov, Sh.A. Ganieva, Kh.Kh. Khomidov, G.M. Adashulloeva, N.Z. Nasrullaeva, A.S. Akhrorova, N.Tursunova, S.P.Saidakbarova, F.M.Mamatova, O'A Khudoinazarova, Uzbeksists who studied various aspects of somatic phraseology: Sh.R. B.K.Bekniyazov, T.Akimov and others. The study of phraseological units was also carried out by other Uzbek linguists, which includes the formation of FB, its characteristics, development, various aspects, comparison of FB of different system languages, compilation of dictionaries of two or more languages. According to I.I. Chernysheva, FB qualitatively differ from lexical units in the following ways: a) structure; b) meaning; c) functional and stylistic affiliation. He divided FB into phraseological units and phraseological combinations according to the nature of the meaning. At the same time, it relies on the results of interaction, restructuring and combination of FB structures.

M.Umarkhojaev in his work “Essays on Modern Phraseology” summarized phraseological theories by analyzing the rules of similarity and difference between phraseological units from words and phrases: “Phraseological units are phrases containing at least two completely or partially semantically modified components and individual words, no matter how processed, cannot be phraseological units. The linguist B.Yuldashev, who theoretically and practically enriched the science of linguistics, in his monograph "The Formation and Development of Uzbek Phraseology and Phraseography" studied some issues of studying Turkic phraseology, the history of Uzbek phraseology and phraseography.

The second chapter “**Somatic phraseological units as objects of linguistic research**” describes one of the oldest layers of phraseology in the field of phraseology - the classification of somatic phraseological units (“SPU”). Phraseologisms, which include a part of the body, are called «somatisms» in linguistics. The term comes from the ancient Greek word “soma” (soma), which means «body». The first Estonian linguist Vakk Felix Alexandrovich in his analysis of Estonian phraseology called phraseological units consisting of parts of the human body “somatism”. Since the boundaries of the term «somatism» in modern linguistics are not defined, each researcher classified them differently,

based on views that correspond to the tasks of their work. Linguist F.Wack describes somatisms as stable lexical units that include the names of body parts, tissues and bones of a person or animals (blood, bones, nerves, etc.), as well as words describing symbolic gestures and facial expressions.

The definition of somatism given by the German linguist S.Shtafeld is simple and clear: a language unit. According to Professor L.I.Roizenzon, “SPU” have an interdependent internal form, which is a connection between the phraseological meaning and the denotative meanings of their components.» This is due to the fact that the image of actions, gestures, facial expressions, emotions, vision, hearing, food, human appearance and a number of other situations, performed with the help of body parts, plays a key role in the formation of phraseological meaning: *viele Hände machen der Arbeit schnell ein Ende (zu mehreren kann man eine Arbeit scheller erledigen)* - қўндан қуён қочиб қўтилмас; *eine Hand wäscht die andere (ein Dienst zieht natürlich einen Gegendienst nach sich)* - сиздан угина, биздан бугина; SPU components are also called semantically modified PU integrals.

The third chapter is entitled **“The Meaning of the Word “Hand”-“қўл” Formed as a Somatic Phraseological Component”**, which describes the meaning of the word “Hand”-“қўл” formed as a component. When a person is forced to verbally express the world through language, primarily from his nature, he uses images and metaphors. The German linguist Hans Schemann notes that before man learned to speak, he learned to describe. From his observations of the development of infants, he found that children who do not understand the environment with their hands often lag behind in speech development. “Hand”-“қўл” is usually considered a symbol of activity, power and justice. Cooper explains that we use our hands to “demand, promise, call, be kind, threaten, reject, express, reject, beg, or destroy”. At the same time, we use them to mean “joy, sadness, hesitation, repentance, measure, quantity, number and time”, as well as «encouragement, prohibition, affirmation, amazement and shame”.

In the second chapter of our study **“Linguistic analysis of somatic phraseology with the “Hand”-“қўл” component in German and Uzbek”**, we focused on the structural-grammatical and structural-semantic classification of SPU with the “Hand”-“қўл” component. In the process of comparing different structural languages, their inner nature and essence become even more pronounced. The function of the language is not only in the communication and transmission of information, but also in the expression of the internal form and grammatical structure of language means. In the first chapter of this chapter, entitled **“Structural and grammatical features of somatic phraseology with the component “Hand”-“қўл” in the German and Uzbek languages”**, we, based on the theory of the classification approach of the German linguist W.Fleischer, analyzed the structural and grammatical features of the analysis of SPU with the component Hand”-“қўл” in German:

I. Noun somatic phraseological units (consisting of 6 subgroups):

1. Noun + preposition construction (NPrN): *Hand on heart!* - Tell me the truth! Sincerely! *Mal Hand aufs Herz: Braucht Deutschland no new episodes?* 'Let's be honest; Does Germany need a new series?' (<https://books.google.com>).
- 2) Noun+preposition+noun construction (NPrNexted): *Die Beine / Füße in die Hand nehmen (schnell laufen; rennen; weglaufen; wegrennen; fliehen - run with your feet; run at the cost of life; Wenn wir den Zug noch erwischen wollen, müssen wir aber die Beine in der Hand nehmen.* 'If we want to catch the train, we must run with our feet in our hands' (<https://books.google.com>).
- 3) Noun+und+noun (NundNexted): *nicht Hand und Fuß haben (schlecht vorbereiten; nicht durchdacht; undistinguished; nicht vertrauenswürdig sein) - poorly prepared; illogical; unhealthy; unreliable. Nie würden sie uns etwas raten, was nicht Hand und Fuß hat...* 'They never advise us anything illogical, ...' (<https://books.google.com>).
- 4) Preposition + noun (PrN): *unter der Hand (heimlich; in offiziell) - secretly, secretly, illegally (sell or buy); Ich habe dir das Fehlende unter der Hand besorgen können; das habe ich unter der Hand erfahren.* 'I secretly found out what you lacked; I learned about it silently' (<https://books.google.com>).
- 5) Preposition + noun + Preposition (PrNPr.exted): *nicht von der Hand zu weisen sein (offenkundig, nicht zu verkennen sein, sich nicht ausschließen lassen) - do not miss; Diese Möglichkeiten ist nicht (ganz) von der Hand zu weisen.* "This opportunity should not be missed" (<https://books.google.com>).
- 6) Preposition + noun + and + noun (PrNundN): *sich mit Händen und Füßen (gegen jdm. etw.) sträuben/wehren (sich magic heftig (gegen jdm. etw.) wehren) - resist with tooth and nail; Gilberg wears with mit Händen und Füßen gegen die feministische Front. Gilberg fought the feminist front with all her might.*

II. Somatic phraseological units of Adjective construction

Adjective + noun + verb construction (Adj.NV): *eine hohle Hand machen (bestechlich sein) - 'traitor; his hand is stubborn; Auch unter den Zollbeamten gab es einige, die eine hohle Hand machen.* "Even among the customs officers there were handcuffs" (https://universal_lexikon.de-academic.com).

III. Adverbial - form somatic phraseological units

Preposition + noun construction (PrextedN): *mit leeren Händen (mitzubringen, ohne ein Geschenk) - come with dry hands; Wir können doch nicht mit leeren Händen kommen, wenn übers Wochenende bei ihnen eingeladen sind.* 'We can't leave empty-handed if we're invited for the weekend' (<https://books.google.com>).

IV. Verb constructions of somatisms (consists of 7 subgroups):

1) Noun (article or without article) + verb construction (NV): *jmdm. die Hände schmieren/versilbern (jmdn. bestechen) - 'to bribe and buy someone; lubricate the mouth and nose'; Die Genehmigung ist kein Problem, wenn man den richtigen Leuten die Hande schmiert.* (<https://books.google.com>). "If you grease the mouths and noses of the right people, resolution is not a problem."

2) Noun + preposition + verb construction somatisms (NPrV): *Hand an jmdm. legen (jmdm. Gewalt antun; jmdm. tätlich angreifen/töten) - attack or kill someone;*

raise your hand; *Du wirst nie wieder Hand an sich legen, Du verdammter Bestand!* ‚You won't lay a hand on him again, damn it!’ (<https://www.redensarten-index.de>).

3) Extended noun + verb construction (NextdV): *Durch viele Hände gegangen sein* (often den Besitzer geweckselt haben) - to be practical; change hands; *Es war ein recht zerlesenes Exemplar, das schon durch viele Hände gegangen war.* ‚It was a heavily outdated copy with many hands’ (<https://books.google.com>).

4) Prepositional groups + verb constructions (PrV): *in guten / schlechten Händen sein / liegen* (*in sicherer Obhut, guter Betreuung sein*) - to be in good hands (s.so: the word is in a safe place, protect). *Kinder waren bei der Großmutter in guten Händen.* ‚The children were with their grandmother - in good hands’ (<https://books.google.com>).

5) Noun + main verb + auxiliary verb (NVmain.Vaux.): *nicht von der Hand zu weisen sein* (*nicht zu verkennen sein; sich nicht ausschließen sein*) - do not miss; *Diese Möglichkeiten ist nicht (ganz) von der Hand zu weisen.* ‚This opportunity must not be missed’ (<https://www.redensarten-index.de/suche.php>).

6) Noun + main verb + modal verb (NVmain.Vmodal): *sich (D) etw. an einer Hand / beiden Händen abzählen können* (*nur in einigen Zeit votliegen*) - a small number of hands (to have only a small number; *Man kann sich an einer Hand abzählen, für welchen Wirbel die Emails gesorgt haben.* ‚Discomfort caused by email, less than a handful’ (<https://books.google.com.uz/books>).

7) Verb + noun - (VextdN): *Küss die Hand / die Hände!* (österr.) - Kiss the Hand!; *Laß die Hande davon!* - Touch! Raise your hand!

In accordance with the composition of somatisms of the Uzbek language "hand" We conducted a structural and grammatical analysis:

I. Noun + verb (NV): *қўл келмоқ*; The experience he gained in the war came in handy later. II. Noun + Adjectiv (NAdj.): *қўли очик* (open hand, generous) – Such an open hand in the world appealed to the fact that there are people who open their hearts to a guest. III. Adjectiv + Noun (Adj.N): *ўнг қўл*; – The right hand of Shaybanukhan, the sixty-five-year-old Mullah Abdurahim Herat, came up with another way to extract gold from scientists. IV. Noun + adjective + verb (NAdj.V): *қўли калта бўлмоқ / қўли қисқа бўлмоқ*; Would he agree to a groom whose father was in prison and who had a short arm! V. Adjective + noun + verb (Adj.NV): *бўш қўл билан бормоқ*; He played cards with his friends because his hands were empty. VI. Numeral + Noun (Num.N): *Беш қўл баробар эмас*; But five hands are not equal, my lord...; VII. Noun (accusative) + verb (Nacc.V): *қўлини бигиз қилмоқ*; It was as if everyone pointed to them. VIII. Noun (dative) + verb (Ndat.V): *қўлга тушмоқ*; *He fell into my hands, let him sit and confess his fate.* IX. Noun (instrumental) + verb (Nins.V): *қўлида ўлмоқ/жон бермоқ*; Okay! Grisha really cried. "I'd rather die at the hands of the invaders than stand here." X. Noun (prepositional) + verb (Nprep.V): *қўлдан келмоқ*; No one could bring this river back. XI. Complementary + verb (CV): *Қўл учуда яшамоқ (зўрға кун кечирмоқ)*; How does an elderly, barely living parent pay for these costs? XII. Noun + verb (dop.NV): *қўлдан-қўлга ўтмоқ*; The watch changed hands.

Thus, we analyzed the structural and grammatical aspect of the SPU in German and Uzbek and came to the following conclusion. In German, we came to the conclusion that the most common of the 323 somatisms of the “Hand” component are: “Somatic phraseological units with a verbal construction” - 178 - 55%. In the Uzbek language, we, having a total of 134 somatic phraseological units with the “қўл” component, were in the lead in the inflectional union “noun + verb” and “complement + verb” - (out of 19) with a maximum of 15%.

In the second chapter of this chapter, entitled "**Structural and semantic features of somatic phraseology in the German and Uzbek languages “Hand”-“қўл” component**", we structurally and semantically analyzed somatisms in German and Uzbek languages and divided them into 5 ideographic groups, taking into account their semantic features.

I. A group of somatic phraseological units with a “Hand”-“қўл” component, expressing human qualities, signs and character. This group of human qualities, attributes and character can be distinguished into a separate large group of somatic phraseological units with the “Hand” component. This group of SPUs with the German component "Hand", representing human qualities, represents human character, virtue and character in both languages and has its own semantic aspects. Expressing the positive and negative qualities of labor in both languages, the qualities that reflect the different character and qualities of a person are distinguished by a certain similarity and difference: **a) industrious**, in German: *alle / beide Hände voll zu tun haben (viel zu tun; viel Arbeit haben)* - to be buried up to your ears: *Wenn wir alle mithelfen, ist das Zimmer in einer halben Stunde ausgeräumt; Viele Hände machen der Arbeit schnell ein Ende.* ‘If we all help, in half an hour the place will be clean, and the rabbits will not run away for a long time’. In Uzbek: *оёғи олти, қўли етти* (hard-working hand); The aunts, old men in coats, turbans, must have been Mauser's colleagues, naked young men running on six legs and seven arms; **b) laziness**, in German: *die Hände in den Schoß legen (nichts tun; untätig sein)* - to walk around idle; Shake hands; *Wir, Herr Pfarrer, können dabei unsere Hände abwartend in den Schoß legen.* ‘Mr. Priest, we can shake hands and wait without doing anything’; in Uzbek: *қўл учуда иш қилмоқ* - to work on the tip of the hand: When Azizkhan's name was mentioned together with Donan Dusmatov, Lutfinisa did not like to work on the tip of the hand. **c) representing the ability or skill** - *eine leichte Hand haben (flink / gewandt sein)* - easy to perform; hit the star unscathed; *Ein Argument der Japaner kann nicht so leicht von der Hand gewiesen werden.* ‘One of the arguments put forward by the Japanese is not easy to refute’; in Uzbek: *қўли гул* -hand flower - (skillful performer of all works); be skillful in every work; Zokir ota is undoubtedly a very experienced cotton grower. Hand flower man. **g) negative**, German: *die Hand auf die / auf der Tasche halten (geizig sein / sparsam sein)* - bermasni oshi pishmas / skimp bei dem nichts, der hält die Hand auf der Tasche. "He was stingy and didn't give a shit". In Uzbek: *қўлини бизиз қилмоқ* – indicate; It's like everyone is waving their hands and pointing at me.

II. Somatic phraseological units with the component “Hand” –“қўл”, describing the movement. The hand is the main means of transportation in a person's life, and the hand not only can do something, but also plays an important role in expressing inner feelings: **a) support, help**, in German: *jmdm. zur die Hand gehen (bei/an) (jmdm. helfen; jmdn. unterstützen)* - support someone; *War das war die uralte Mutter Glusch, die dort ihre verwitwete Schwiegertochter besuchte, um ihr beim Einkochen von Pflaumen zur Hand gehen.* ‘... it was the ancient mother Glus, who went there to help her widowed daughter-in-law boil plums’. In Uzbek: - *ёрдам қўлини чўзмоқ* - lend a helping hand (material, spiritual encouragement); they extended a helping hand in difficult times. **b) somatisms denoting actions performed in impossible situations**, in German: *mit Händen und Füßen (gegen jmdm./etw) sträuben / erwerben (sich magic helfig wehren)* - to give teeth to someone or something; *Johann wehrt sich mit Handen und Füßen gegen die Jugendgruppe.* ‘Johan challenged the youth group with his teeth’. In Uzbek: *қимнидир қўлида ўйин қилмоқ/бўлмоқ* - to play/to be in someone's hands (to be ridiculed); Therefore, I paved the way for you and myself to become a game in the hands of Homid. **c) the meaning of violence and crime:** In German: *die Hand gegen jmdn. erheben* - ‘to threaten / threaten / resist’; *Er gehobt die Hand gegen die Polizei.* ‘He raised his hand against the police’. In Uzbek: *қўлига эрк бермоқ* - let go of your hand: But before you let go of your hand, listen patiently to my words. **d) Somatisms reflecting different movements**, in German: *jmdn. mit offenen Armen aufnehmen/empfangen* - ‘welcome with open arms’; *Nachdem ich Sie abgeschlachtet habe... werden ihre Leute mich mit offenen Armen aufnehmen.* ‘After I kill you, your people will welcome me with open arms’. In Uzbek: *қарс икки қўлдан чиқмоқ*; Now he also sprinkled salt on Tahmina's wound, trying to point out the fact that resistance to her would always come from both sides.

III. Relations between people. The hand is the main weapon representing diversity between people: being in good/bad hands, creating a family, protecting, cooperating, receiving and giving: **a) somatisms representing marriage**, in German: *um jmds. Hand anhalten / bitten (jmdm. Einen Heiratsantrag machen)* - ask for hands; *Robert hatte sich des Öfteren gefragt, welcher Weise sein Vater wohl um die Hand Hand Mutter angehalten hatte.*; in Uzbek: *қўлини сўрамоқ*: ask for his hand: A year later, a religious young man came to me and asked for my hand; **b) remedy:** In early medieval Germany, one had to set one's hand on fire to prove one's innocence in a "divine court". How guilty or innocent a person is is determined by the extent of the burns and how quickly they heal. If someone else is convinced of the innocence of that person, he is subject to divine judgment on his own behalf, guaranteeing this. Of those ceremonies "*die/seine Hand für jmdn., etw. ins Feuer legen (volles Vertrauen zu jmdm. haben; für jmdn. bürgen/geradestehen/haften)*" - the phrase "answer with your head". In Uzbek: *қўл остига олмоқ* - take control; **c) cooperation:** in German: *bei etw.(D)die Hand im Spiel haben (bei etw. im Verborgenen mitwirken)* - attach the language; *Das konnte*

er sich denken, dass natürlich der Chef da seine Hand wieder im Spiel hatte. 'In that, of course, he imagined the boss had a hand.' In Uzbek: *қўл ташлашмоқ / келишмоқ* - shake hands / agree; They signed a verbal agreement to be equal partners in this wealth'.

IV. Ownership, control, dominance of property. The hand has always been a symbol of power, property and protection. In the etymological dictionary of Gerhard Köbler²⁷, the hand means control, power, influence, management, state and property rights, that is, the hand means the dominant power: **a) control or dominate:** in German: *in jmds. fester Hand sein (ugs)* - 'go to'; *Mittlerweile are Feinde weg und die Staat ist in fester Hand von Völker.* 'In the meantime, the enemies disappeared and the city fell into the hands of the people'. In Uzbek: *қўлга олмақ; босиб олмақ* - to seize; occupy; You caught us in our mood. **b) administration or state,** in German: *alle / die Fäden (fest) in der Hand haben / halten* - "hold the reins"; *Nachdem er über 15 Jahre als Schauspieler für das Theater tätig war, hält er nun als leiter selbst die Fäden in der Hand;* in Uzbek: *қўл остида ушламоқ* - to keep at hand; **c) possession,** in German: *jmdm. in die Hände fall/kommen II (Besitz kommen)* - capture, occupy; *Der Spähtrupp ist dem Feind in die Hand gefallen.* (<https://books.google.com>.) 'Group of spies fell into the hands of the enemy'. In Uzbek: *қўлга олмақ* - to seize; His words were to lose the Kipchaks and take power from the townspeople; **d) something to miss,** in German: *jmdm. unter den Händen zerinnen* - 'to miss'; *Das Vermögen zerrann ihm unter den Händen.* 'His wealth is lost'. In Uzbek: *қўлдан бой бермоқ* - miss (something / someone) / miss (break someone / something); Given that my father did not leave our house and lived with my aunt, even though it was colder... either my father did not wear this around my aunt's neck, or he was a man who lost his aria due to drunkenness and need.

V. Somatic phraseology with the component «hand», representing the content of different situations and situations. Somatic expressions are able to reflect information about the mentality of individuals, customs, stereotypes, behavior in certain situations, relationships between people and mores: **a) Hand - source (information) exchange:** in German: *etw. aus erster Hand wissen / haben / kaufen (etw. aus erster Quelle wissen / haben / kaufen)* - know first hand / buy first hand; *Das Fahrzeug ist aus der erster Hand und in einem sehr guten Zustand.* 'The machine is first hand and in very good condition'. In Uzbek: *қўлдан-қўлга ўтмоқ* - passing from hand to hand (frequent change of ownership); A rough face, tied with a chain to the ear of a can of water near the door, passed from hand to hand, causing a stir. **b) Surprise and amazement,** in German: *die Hände über dem Kopf zusammenschlagen (über etwas entsetzt sein)* - open your mouth in surprise; grab the collar. *Wenn ihre Mutter von der Sache erfährt, wird sie die Hände über dem Kopf zusammenschlagen.* 'If her mother finds out, she will be amazed'. In Uzbek: *оёқ-қўли шалвирamoқ;* Leaning in the corner of the room, with his head down and paralyzed limbs, Autobola slowly straightened up...; **c) depression,** in German: *die*

²⁷ Köbler Gerhard, Deutsches Etimologisches Wörterbuch, 1995. (<http://www.koeblergerhard-de/derwhin.html>. Zugriff vom 15.12.2021.

Hände sinken lassen - a handshake for depression; *Aber sobald er seine Hände sinken ließ, dann war Israel...* ‚But as soon as he shakes his hand, Israel...’. In Uzbek: *қўли ишга бормаЙду* - the hand does not go to work (inability to engage in any activity under the influence of the impulse not to do something/disappointment). Frustrated, he stopped working; **g) different situations and conditions**, in German: *mit Händen zu greifen sein (klar sein)* - ‘clear day; *Spannungen zwischen Trainer und waren mit Händen zu grafen*. ‘The tension between the coach and the players was so obvious’; in Uzbek: *ўнғ қўл* - right hand (right side); Zebo undressed to stay in the damp hallway and entered the room to his right.

In the third chapter, entitled “**General-universal and specific features of the “Hand”- “қўл” components in the German and Uzbek languages**”, we analyze the paradigmatic analysis of SPU in the German and Uzbek languages. The paradigm of phraseological units includes synonymy, antonymy, homonymy and polysemy according to semantic relations. In addition, taking into account these features, we tried to create a textbook based on the concepts of the lexicographer M. Umarkhojaev, who first introduced the term "Phraseography" in the field of linguistics SPU with the component "Hand" in the German and Uzbek languages.

1) Phraseological synonyms: "Phraseological units that have similar meanings in the language are called phraseological synonyms"²⁸. For example, a person who first encountered the phrase *zwei linke Hände haben* understands the phrase "to be two left-handers", *eine grüne Daumen haben* the phrase "green hand", *den Finger am Drücker haben* the phrase "to stand at the doorknob". However, although *zwei linke Hände haben* - "be two lefties" and *mit verschränkte Armen* - "join hands", these somatisms are the same: they are synonymous, that is, they cannot do anything. The Hände and Armen components of these two phrases retained their meaning, but the remaining components lost their lexical meaning and acquired a completely different meaning. For example, German: *klebrige Hände haben* - *lange Finger machen (haben)* - ‘hand curve’; Uzbek: wash your hands and slap them on your armpits; to lose<=>to lose.(App. 3.1, see Table 1).

2) Phraseological antonyms, in German: *jmds. rechte Hand sein* - ‘right hand’ / ‘left hand’ - *jmds. zweite Hand seine*; in Uzbek: capture <-> lose; (Appendix 3.1, see Table 2).

3) Phraseological ambiguity, in German: *jmdn. an die Hand nehmen* - 1. lead someone by the hand; 2. Control someone / take control of the situation; in Uzbek: *қўлга олмоқ* - arrest - 1. Translation; 2. Sudden attack and hanging; 3. Arrest, arrest for the purpose of imprisonment; 4. Something to obey your will.

4) Phraseological homonyms, in German: *jmdm. in die Hände fallen/kommen I* - found by chance; *jmdm. in die Hände fallen/kommen II* (Besitz kommen) - 1. capture/occupy; 2. Capture;

In Uzbek: *қўл бермоқ I* - handshake - greet with a claw; *қўл бермоқ II* - giving a hand means being a student.

²⁸ М.И.Умарходжаев. Немис тили. Лексикология. Лексикография. Фразеология. Фразеография. Андижон, 2010. – Б. 74.

5) Phraseological options. When identifying several SPUs with lexical and grammatical variants in German and Uzbek, in German: *Hand in Hand gehen - die Hand ändern / wechseln - Hand in hand*. In Uzbek: high hand \Leftrightarrow high hand; sawing his hand \Leftrightarrow hitting his hand. In German, there are several variants of Uzbek phrases: 10 in hand or at hand (available, available), 8 in hand, 5 in hand, 5 in hand, 5 in hand, 5 in hand, in hand 5, in the hand 5, in the hand 5. In the phrase raising the hand (beating) there are 5 valence somatisms, in the phrase be hand in hand 4, in the phrase 4 waving arms. (Appendix 3.1, see Table 3).

In the second chapter of the chapter "**Alternative signs of somatic phraseology with the component "Hand"-“қўл” in German and Uzbek languages**" equivalence relations are analyzed. A comparative study on the example of phraseological units is a comparison or comparison of phraseological units in at least two languages²⁹. About comparative phraseology, W.Fleischer states: "Its goal is to study the comparative phraseological systems of two or more languages and develop similarities and differences"³⁰. In the process of comparing SPUs between two systematic languages, attention should be paid to different levels of equivalence relations between languages. Due to the commonality of semantic and grammatical features, one can approach complete equivalence³¹. M.Umarkhojaev developed a number of principles for translating FB from German into Uzbek and Russian, noting that "one of the main issues in compiling a parallel phraseological dictionary is the principles of translating phraseological units, since the quality and practical significance of the dictionary depends on an accurate translation"³². We used these principles of the scientist when searching for the correct equivalents of SPU in German and Uzbek. (3.2, see tables 4).

Full phraseological equivalents, that is, existing FBs in different languages, are compatible in phraseological meaning, lexical structure, figurativeness, grammatical structure, and stylistic coloring. Since we are comparing the SFB of German and Uzbek, we have used the above scientist's formula according to only two languages. For example: in German "jmdn. auf Händen tragen" and the Uzbek phrase "carry (respect) someone' are mutually exclusive phraseological equivalents.

$$\begin{array}{ccc} [L_1] & & [L_2] \\ A+B \neq AB & \longleftrightarrow & A+ B \neq AB \\ AB [L_1] \approx AB[L_2] \end{array}$$

For example: [L₁] - "jmdn. auf Händen tragen"; [L₂] - "қимнидир қўлида қўтариб юрмоқ(эъюзламоқ)". *Ich möchte mit die zusammen die Welt erobern, dich auf Händen tragen. 'I want to conquer the world with you and carry you in my arms'.*

Small deviations are allowed within the framework of complete equivalence in the grammatical and lexical content of the FB of the two structural languages. In

²⁹ Harald Burger, Annelies Buhofner und Ambros Sialm. Handbuch der Phraseologie. Verlag: Walter de Gruyter. Berlin, 1982. – S. 289.

³⁰ Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. 2. Aufl. Tübingen, 1997. – S. 25.

³¹ Henschel H. Die Phraseologie der tschechischen Sprache. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 1993. – S. 137.

³² Умарходжаев М. Принципы составления многоязычного фразеологического словаря. Автореферат дисс.на соис.учен степ.канд.фил.наук. Москва, 1972. – С. 19.

German, the noun is often in the infinitive, while in Uzbek the frequency of the noun is balanced between the infinitive and the infinitive. In German “*jmdn. mit offenen Armen empfangen*” in the somatism of the substantive conjugation, while its Uzbek equivalent is “*greet with open arms*”, which is expressed in the conjugation of the substantive direction. (3.2, see Table, 5). From the above examples it can be seen that in both languages “Hand”-“қўл” somatic phraseological units have an exact equivalent - a common meaning, amounting to 95 – 29 % in total.

Private phraseological equivalents, that is, the phraseological meaning of German SFBs with Uzbek SFBs, are expressions that correspond to the stylistic coloring and are similar to it in figurativeness. However, they differ slightly from each other in lexical composition and grammatical structure.

$$\begin{array}{ccc} [L_1] & & [L_2] \\ A+B \neq AB & \longleftrightarrow & A+C \neq AC \\ AB [L_1] = AC [L_2] \end{array}$$

For example: L1 – “*jmdm. zur Hand gehen*”; L2 – “*Reach out*” Like das war uralte Mutter Glusch, die dort ihre verwitwete Schwiegertochter besuchte, um ihr beim Einkochen von Pflaumen zur Hand zu gehen. (Böll, Erzählungen, P.181). ‘... it was old mother Glush, who came to her widowed daughter-in-law to help her boil plums’. These expressions are partially opposite, and the difference is that the German lexeme «gehen» is expressed by the Uzbek lexeme «stretch». The meanings of the SPU of the two systematic languages analyzed in the comparative approach are practically the same in both languages, and although there are deviations in the morphosyntactic and lexico-semantic structure, they are partially equivalent. For example, the phrase “*klebrige Hand haben*” in German was added to the group of partially equivalent somatic phraseological units through the “*crooked hand*” somatism in Uzbek. The lexeme *Klebrige* has a wider meaning in German and is characterized by sticks of stickiness, filth. But since the somatic units in both languages express the human tendency to steal through different connotations, we have attached them to partially equivalent somatisms. The partial equivalent of somatisms with the “Hand” component in German and Uzbek was 76-24%. (3.2, see Table 7).

Translation using analogues. Since the above methods cannot be used in this translation method, when determining the equivalent of a phraseological unit in German, we explained it with a similar alternative in Uzbek. Almost all German-language SPU are also used by the Uzbek people, similar in meaning and stylistic coloring, but differing in imagery and structure. We used SPU in German to describe Uzbeks with different grammatical structures but the same meaning. This method of translation is widely used in the compilation of bilingual dictionaries.

$$\begin{array}{ccc} [L_1] & & [L_2] \\ A+B \neq AB & \longleftrightarrow & C+D \neq CD \\ AB [L_1] = CD [L_2] \end{array}$$

L1 - *die Hand auf der Tasche halten* (ugs.) (Geizig sein; sparsam sein); L2 - tomsa yalar, bermasni oshi pishmas. For example: *Mit Trinkgeld ist bei dem nichts, der hält die Hand auf der Tasche*. He was stingy, didn't give tea.

In German and Uzbek, these somatisms differ in the differentiation of their components. The structural structure of phraseological units in two different languages differs from each other, and the meaning of phraseological units in one language may not occur in the form of phrases in another language. For example, the German phrase L1 - *seine Hände in Unschuld waschen* has no equivalent in the Uzbek language with the word "hand", and we have introduced its analogues with the phrase L2 - "refusal". For example: *Keiner wollte an dem kläglichen Versagen der Mannschaft schuld sein, auch der Trainer wusch seine Hände in Unschuld*. 'No one wanted to be blamed for the tragic failure of the team, and even the coach denied his guilt'. Thus, out of the total number of 323 SPUs with the "Hand" component in German and Uzbek, 54, 17% are analogue phraseological equivalents.

Method of literal translation. In addition, there are 98 - 30% of SFBs with the "Hand"-“қўл” component, which have no alternative in both languages, and we translated them verbatim from the comments in the dictionaries. For example:

L1 A + B ≠ AB → L2. For example: L1 - *etw. von langer Hand vorbereiten/planen*; L2 - *thorough preparation/planning*; *Die flucht nach Übersee hatte Casper offensichtlich von langer Hand geplant*. 'It is clear that Kasper carefully planned his escape abroad'.

In the third paragraph, entitled “**Common universal features of somatisms with the “Hand”-“қўл” component in German and Uzbek**”, we tried to determine the common symbolism by comparing somatisms in both systematic languages. It should also be noted that when interpreting the phraseological system and units of two languages compared in phraseological dictionaries, the cultural specificity of each language is obvious. The Uzbek word for hand is used by the Germans as *Trinkgeld geben* - tea money. Or instead of the Uzbek phrase to take *someone by the hand* (*hold someone's hand*; *steal time*) instead of the German phrase "Hand" *jmdn. in Zeit nehmen*. There is a German equivalent for "lucky bird" that does not include the "Hand" component, such as the very interesting *Schwein gehabt* (*jmdn. hat Schwein*).

The most interesting thing is that expressions like *қўли ширин, қўли бемаза, бегона қўл* (*нотаниши, номахрам*); *қўл-оёғини ёзмоқ* (*дам олмоқ*); *қўлим ёқасида*; *қўлинг дард кўрмасин* (*ўз касбининг устасига яхшилик тилаб айтиладиган ибора*); *қўлни қоматга кўтармоқ* (*намоз ўқишга икки қўлини бош бармоғини икки қулогига етказмоқ*); *қўлини ҳалолламоқ* (*суннат тўй қилмоқ*); *қўлга ўргатмоқ*; *қўйнига қўл солмоқ*; *қўлтигига сув пуркамоқ* (*бирор ишни қилишга ўчакиштирмоқ, гиж-гижламоқ*); *оёқ устида қўл боғламоқ*; *мясини қоқиб қўлига бермоқ* (*кўп гапириб, жонига тегмоқ*); *қарс икки қўлдан чиқмоқ*; *хаёллар қўлида эзилмоқ*; *ёлғиз/якка қўл* in the Uzbek language are inherent in our mentality, and in German these expressions are not expressed even by other expressions that do not involve the "Hand" component. This is a

testament to the ability of the Uzbek people to master and use words, their cultural potential, as well as their rich traditions and customs. In the process of comparing these two somatic units, as many similarities, differences, and commonalities as possible were analyzed. Almost a third of the analyzed somatisms are used in both languages in the same meaning for the same facts of everyday life. They are more common and similar than differences in the morphosyntactic structure of somatisms. “Hand”-“қўл” in both languages, primarily in such semantic areas as management, protection, help, support, cooperation, strength, leadership, power, responsibility, security, laziness, violence, generosity, possession, hand-to-hand symbolic for. (3.2, see Table 7). Similarities, differences and common features between different languages in our analysis can serve as an aid in further research on the comparison of phraseological units.

GENERAL CONCLUSIONS

1. Since the German and Uzbek languages are not related, the comparative study of their phraseological layer is a complex of interesting and important questions for linguistics. This research paper describes the analysis and description of scientific research on the study of phraseological units.

2. The structural and grammatical features of somatic phraseological units with the “Hand”-“қўл” component in the German and Uzbek languages are shown. The study used statistics of more than 323 somatic somatisms of the German language and more than 134 somatic somatisms of the Uzbek language for the structural and grammatical analysis of somatic phraseological units with the “hand” component.

3. The structural and grammatical classification of somatisms with the the “Hand”-“қўл” component in the German language was analyzed by categories of speech: 1) noun, 2) adjective, 3) adverb (form), 4) verbal somatic phraseology. In German, one horse makes up 82 - 25% of constructive somatisms, adjective constructive expressions - 40 - 12%, adverbial constructive expressions - 26 - 8%, and verbal constructive expressions - 178 - 55%. In the Uzbek language, “with + verb in the accusative case” and “additional + verb” - 15%, the construction “with + verb” in the amount of 13%, “with + adjective” - 11%, “adjective + verb” and “with + verb in the accusative case” They are somatisms with the component “hand” with the most common grammatical structure by 10%.

4. Expressing the ideographic classification of somatic phraseological units with a the “Hand”-“қўл” component, they can be divided into semantic groups. This classification includes the following groups:

- a group of somatic phraseological units with the component the “Hand”-“қўл”, expressing human qualities, signs and character;
- a group of somatic phraseological units with a the “Hand”-“қўл” component, representing human movements;
- a group of somatic phraseological units with a the “Hand”-“қўл” component, expressing the relationship between people;

- a group of somatic phraseological units with a the “Hand”-“қўл” component, representing possession, disposal, dominance of property;
- a group of somatic phraseological units with the the “Hand”-“қўл” component, representing the content of different situations and situations.

5. The main criteria in the formation of a dictionary of somatic phraseological units with the “Hand”-“қўл” component are their synonymy, antonymy, homonymy, polysemy and expressiveness. The full, partial and zero equivalents of somatic phraseological units with the “Hand”-“қўл” component in the German and Uzbek languages are analyzed, their linguocultural cases characteristic of both languages are explained, various similarities and differences in their use are scientifically substantiated.

6. As a result of the analysis, the total equivalent of German SPUs in the Uzbek language was 97 - 27.8%, partial equivalence - 72 - 22%, similar expressions identified by analogues - 57 - 18%, non-equivalent expressions - 98 - 30%.

7. "Hand-Hand" in both languages has a common symbolic meaning, primarily for such semantic areas as management, protection, responsibility, security, communication, help, cooperation, strength, leadership, power.

8. The results of the analysis revealed certain differences in the meaning, conditions of use and composition of somatic phraseological units with the “Hand”-“қўл” component used in both languages. In his opinion, the “Hand” component of somatic phraseological units in German represents human qualities and characteristics; The Uzbek component “қўл” is dominated by features that reflect human behavior.

9. Some Uzbek phrases, for example, sweet hand, restless hand, lonely hand, writing hand and foot, raising the hand to the belt (in prayer), halal hand (crowning the circumcision), putting the hand on the knees; it turned out that such expressions as splashing water on the armpits, stroking the brain, crushing it with the hands of fantasy, were not used at all among the Germanic peoples.

10. It has been established that in German there are from 3 to 14 variants of one phrase in Uzbek, for example, in German there are 14 variants of a phrase in Uzbek, meaning help, support, take under one's wing or under one's wing.

11. Based on the research of the lexicologist M. Umarkhodzhaev, on the basis of various methodological guidelines and practical recommendations, a bilingual SPU dictionary with the “Hand”-“қўл” component was compiled.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ PhD.03/30.12.2019.Fil.60.02
ПО ПРИСУЖДЕНИЮ УЧЕНЫХ СТЕПЕНИ ПРИ
АНДИЖАНСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

ФЕРГАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

УМАРЖОНОВА ГУЗАЛ МУХТОРОВА

**СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ
С КОМПОНЕНТОМ “HAND” – “ҚЎЛ”
В НЕМЕЦКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ**

10.00.06 – Сравнительное литературоведение, сравнительное языкознание и переводоведение

**АВТОРЕФЕРАТ ДИССЕРТАЦИИ ДОКТОРА ФИЛОСОФИИ (PhD) ПО
ФИЛОЛОГИЧЕСКИМ НАУКАМ**

Андижан – 2022

Тема диссертации доктора философии (PhD) зарегистрирована в Высшей аттестационной комиссии при Кабинете министров Республики Узбекистан В2022.2.PhD/Fil892.

Диссертация выполнена в Ферганском государственном университете.

Автореферат диссертации выполнен на трех языках (узбекский, русский, английский (резюме)) размещен на веб-странице по адресу Андижанского государственного университета (www.adu.uz) и на информационно-образовательном портале «ZiyoNet» (www.ziyo.net).

Научный руководитель:	Умарходжаев Мухторхон Ишонходжаевич доктор филологических наук, профессор
Официальные оппоненты:	Садиков Зоҳид Якубжанович доктор филологических наук, доцент Набиева Дилоро Абдухамидовна доктор филологических наук, профессор
Ведущая организация:	Кокандский государственный педагогический институт

Защита диссертации состоится 2022 года «___» _____ в _____ часов на заседании научного совета PhD.03/30.12.2019.Fil.60.02 при Андижанском государственном университете (Адрес: 170100, Андижан, улица Университетская, 129-дом. Тел: 0(374) 223 88 14; факс: 0(374) 223 88 30 e-mail: agsu_info@edu.uz).

С докторской диссертации можно ознакомиться в информационно-ресурсном центре Андижанского государственного университета (зарегистрирована за № _____). (Адрес: 170100, Андижан, улица Университетская, 129-дом. Тел: 0(374) 223 88 14; факс: 0(374) 223 88).

Автореферат диссертации разослан: «___» _____ 2022 года.
(реестр протокола рассылки № от «___» _____ 2022 года).

Ш.Х. Шахабитдинова
Председатель научного совета по
присуждению ученых степеней, д.ф.н.,
профессор

Ф.Ф. Усманов
Ученый секретарь научного совета по
присуждению ученых степеней, д.ф.н.

Д.М.Хошимова
Председатель научного семинара при
научном совете по присуждению ученых
степеней,
д.ф.н., доцент

ВВЕДЕНИЕ (Аннотация диссертации доктора философии(PhD))

Цель исследования – выявить структурно-грамматические, семантические, парадигматические отношения соматических фразеологизмов с компонентом «Рука»-«қўл» в немецком и узбекском языках.

Объект исследования. В качестве объекта были выбраны соматические фразеологизмы с компонентом “Hand”-“қўл” в немецком и узбекском языках.

Научная новизна исследования:

немецкий и узбекский языки имеют одинаковую структуру соматических фразеологизмов с компонентом “Hand”-“қўл” типа существительное+глагол, прилагательное+существительное+глагол, а также «глагольные конструкции» в немецком и «плод» на узбекском. Было установлено, что словосочетания с конструкциями «существительное+глагол» и «дополнительный+глагол» различаются, поскольку встречаются часто;

Определено, что компонент «Hand» соматических фразеологизмов в немецком языке в основном репрезентирует человеческие качества и особенности, тогда как компонент «қўл» в узбекском языке в основном отражает действия человека;

Определены варианты немецких и узбекских соматических фразеологизмов с компонентом “Hand”-“қўл” такие как управление, авторитет, защита, ответственность, общение, помощь, сотрудничество, сила, трудолюбие, мастерство и добродетель;

Немецкие и узбекские соматические фразеологизмы с компонентом “Hand”-“қўл” – это управление, власть, защита, ответственность, связь, помощь, сотрудничество, сила, трудолюбие, мастерство и добродетель, профессиональные аспекты, брак, сотрудничество, воровство, неграмотность. Обнаружено, что имодомены значения, такие как жесты, имеют одно и то же символическое значение.

Внедрение результатов исследования. По научным результатам перекрестного анализа фразеологизмов с компонентом “Hand”-“қўл” в немецком и узбекском языках:

Немецкий и узбекский языки имеют одинаковую структуру соматических фразеологизмов с компонентом “Hand”-“қўл” типа существительное+глагол, прилагательное+существительное+глагол, а также «глагольные конструкции» в немецком, и «существительное+глагол». в винительном падеже" в узбекском" и "дополнительно+глагольные" конструкции словосочетаний отличаются тем, что они часто встречаются, компонент "Hand" соматических фразеологизмов в немецком языке в основном выражает человеческие качества и особенности, в то время как компонент "қўл" в приоритетным является узбекский язык, так как он отражает поведение человека, он использовался для выполнения задач, указанных в проекте № ИЗ-20190881663 «Создание веб-сайта и коллекции мультимедийных продуктов, посвященных популяризации узбекского национального танцевального искусства». в Академии хореографии (справка № 1/04-14 Министерства культуры Республики Узбекистан от 11 марта 2022

года). В результате это послужило повышению научного уровня монографий, электронных программ и исследований, подготовленных в рамках проекта;

Немецким и узбекским соматическим фразеологизмам с компонентом “Hand”-“қўл” даны такие альтернативы, как управление, авторитет, защита, ответственность, общение, помощь, сотрудничество, сила, трудолюбие, мастерство и добродетель «“Hand”-“қўл” в Соматические фразеологизмы немецкого и узбекского языков с такими компонентами, как управление, власть, защита, ответственность, общение, помощь, сотрудничество, сила, трудолюбие, мастерство и добродетель, профессиональные аспекты, брак, сотрудничество, воровство, необразованность, жесты имеют тот же символический смысл.по выводам написаны сценарии передач передач «Пробуждение», «Литературный процесс», «Воспитание и развитие», «Нация и духовность» телерадиоканала «Узбекистан» Национальная телерадиокомпания Республики Узбекистан (от 25 марта 2022 г. № 36-649). В результате обогатился содержательный и художественный уровень передач.

Структура и объем исследовательской работы. Настоящая исследовательская работа состоит из введения, трех глав, общего заключения, списка литературы и общим объемом 163 страницы.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; I part)

1. Умаржонова Г. Замоनावий немис ва ўзбек тилларида “Hand” – “қўл” фразеологик бирликлар функционал мазмунининг тадқиқи масаласи // ФарДУ. Илмий хабарлар. – Фарғона, 2019. – № 4. – Б. 145-148. (10.00.00 №20)

2. Умаржонова Г. Тилларда соматик сўзлар иштирокидаги фразеологизмларнинг шаклланиши // ФарДУ. Илмий хабарлар. – Фарғона, 2021. – № 3. – Б. 239-242. (10.00.00 №20)

3. Umarjonova G. Semantic classification of the phraseological units with the component “hand-қўл” in german and uzbek languages // International Scientific Journal Theoretical & Applied Science. Volume 103, Issue 11. – Philadelphia, USA. 2021. Published 18.11.2021. P. 676-679. (Impact Factor: SJIF (Morocco) = 7.184).

4. Умаржонова Г. Фразеологизмларнинг Харалд Бургер бўйича таснифи // “Замоनावий услубшуносликнинг долзарб муаммолари” мавзусидаги Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Фарғона, 2017. – Б. 232-234.

5. Умаржонова Г. Фразеологизмлар луғатини яратиш тамойиллари // “Замоनावий услубшуносликнинг долзарб муаммолари” мавзусидаги Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Фарғона, 2017. – Б. 42-44.

6. Умаржонова Г. “Hand”-“Қўл” компонентли соматизмларнинг фразеологизмларда қўлланиши // «Наука и образование в современном мире: вызова XXI века», Материалы III Международной научно-практической конференции, Нур-Султан / Астана, 2019. – С. 269-271.

7. Умаржонова Г. Фразеологизмларда “Қўл” соматизми “меҳнат воситаси” сифатида (Немис, ўзбек, рус тилларидаги “Hand”, “Қўл”, “Рука” – сўзлари асосида) // “Культурология, искусствоведение и филология: современные взгляды и научные исследование”. Сборник статей по материалам XLIX международной научно-практической конференции. – Москва, 2021. №6(43), – С. 269.

II бўлим (II часть; II part)

8. Умаржонова Г. Немис ва ўзбек тилларида “Hand – қўл” компонентли соматик фразеологизмларнинг эквивалентлик ходисаси // ФарДУ. Илмий хабарлар. – Фарғона, 2021. – № 4. – Б. 206-208.

9. Умаржонова Г. Олмон тили фразеологизмларининг ўрганилиш тарихи хусусида // Илм сарчашмалар. Урганч давлат унверситетининг илмий-методик журнали, № 4, – Урганч, 2019. – Б. 245-248.

10. Умаржонова Г. Соматизмларнинг ўрганилиш тарихи хусусида // «Мактабгача таълим муассаларида, умумтаълим мактабларида ва олий таълим муассасаларида чет тиллар ўқитишнинг узвийлиги» халқаро онлайн илмий-амалий анжуман материаллари. Андижон. 2020, – Б. 718-721.

11. Умаржонова Г. Тилларда соматик сўзлар иштирокидаги фразеологизмларнинг шаклланиши (Немис, ўзбек, рус тилларидаги “Hand”-“Қўл”, “Рука” – сўзлари асосида) // «Мактабгача таълим муассаларида, умумтаълим мактабларида ва олий таълим муассасаларида чет тиллар ўқитишнинг узвийлиги» халқаро онлайн илмий-амалий анжуман материаллари. Андижон. 2020, – Б. 721-723.

12. Umarjonova Guzal Mukhtorovna. Somatic Phraseologies with “hand”-“қўл” component, Expressing Diligence in German and Uzbek Languages // International Journal of Culture Modernity, ISSN 2697-2131, Volume 14. –P. 68-71.

13. Умаржонова Г. Немис ва ўзбек тилларидаги “Hand”-“қўл” компонентли соматик фразеологизмлар ўқув луғати // Ўқув луғати. – Фарғона, 2022. – Б.85.

Автореферат Фарғона давлат университети «FarDU / Ilmiy xabarlar -Научный вестник. ФерГУ» журналы таҳририятида таҳрирдан ўтказилди.

Босишга рухсат этилди: 2021 й. Нашриёт босма табағи – 9,3.

Шартли босма табағи –4,68. Бичими 84x108 1/16.

Адади 100.

Баҳоси келишилган нархда.

«Poligraf Super Servis» МЧЖ

150114, Фарғона вилояти, Фарғона шаҳар, Авиасозлар кўчаси 2-уй.

